

УДК: 631.1(477)
№ держреєстрації: 0111U002737
Інв. №

Міністерство освіти і науки України
Таврійський державний агротехнологічний університет
(ТДАТУ)
72310, Запорізька обл. м Мелітополь, пр Б. Хмельницького, 18
тел. (0619) 42-22-36

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
д.т.н, професор

В.Т. Надикто

2018.12.27

ЗВІТ

**ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

**Розробка методики оцінки експортного потенціалу АПК регіону
(проміжний)**

Директор НДІ
к.е.н.

Ю.О. Прус

2017.12.22

Керівник НДР
к.е.н., доцент

С.В. Карман

2017.12.22

ТДАТУ, 2017

Рукопис закінчено 20 грудня 2018 р.

Результати цієї роботи розглянуто Науково технічною радою Науково –дослідного інституту
«Стратегії соціально-економічного розвитку АПВ Півдня України»

« _____ »

протокол від 20 __. __. __ № __

УДК: 631.1(477)

ISBN

№ держреєстрації: 0111U002737

**Міністерство освіти і науки України
Таврійський державний агротехнологічний університет
(ТДАТУ)**

72310, Запорізька обл., м. Мелітополь, пр-т. Б.Хмельницького, 18
тел. (0619) 42-22-36

**ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

**Розробка методики оцінки експортного потенціалу АПК регіону
(проміжний)**

Карман С.В., к.е.н., доцент
Почерніна Н.В., к.е.н., доцент
Краснодєд Т.Л., к.е.н.
Речка К.М., к.е.н., доцент
Попова Т.В., к.е.н., доцент
Кальченко С.В., д.е.н., доцент
Захарченко О.Г. к.е.н., ст.викладач
Васильченко О.О., ст.викладач
Бакіна Т.В., к.е.н., доцент
Приступа Т.С. викладач
Аксьоненко Н.В., к.е.н., доцент
Кібенко К. А., викладач
Ніколаєвич О.В., аспірант
Мангул О.А., аспірант

ТДАТУ, 2018

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР, к.е.н., доцент	2018.12.20	С.В. Карман (вступ, висновки)
<u>Інші виконавці:</u>		
к.е.н., доцент	2018.12.20	Почерніна Н.В.,(розд.2.1, 3.1)
к.е.н., доцент	2018.12.20	Попова Т.В. (розділ 2.2, 3.2)
к.е.н., доцент	2018.12.20	Бакіна Т.В. (розділ, 2.3, Додаток А)
д.е.н., доцент	2018.12.20	Кальченко С.В. (розділ 3.3, перелік посилань)
к.е.н., доцент	2018.12.20	Речка К.М. (розділ 3.2)
к.е.н., доцент	2018.12.20	Краснодєд Т.Л.(розділ 3.2.)
к.е.н, доцент	2018.12.20	Кюрчева Н.В.(розділ 3.1.)
к.е.н, доцент	2018.12.20	Пристапа Т.С.(розділ 3.1.)
к.е.н. ст.викладач	2018.12.20	Захарченко О.Г. (розділ 3.2.)
ст.викладач	2018.12.20	Васильченко О.О. (розділ 3.2.)
викладач	2018.12.20	Кібенко К.А.. (розділ 2.2, 3.1)
аспірант	2018.12.20	Мангул О.А. (розділ 2.2, 3.1)
аспірант	2018.12.20	Ніколаєвич О.В. (розділ 2.1, 3.2)

Реферат

Розвиток аграрного сектору економіки України на сучасному етапі функціонування характеризується цілим комплексом невирішених питань, що потребують детального аналізу.

Нині назріла нагальна необхідність розробки науково-методичних положень вибору стратегії регіонального розвитку, яка базується на інноваційному механізмі формування регіональної політики із створенням конкурентоспроможної економіки, а також вдосконалення форм і методів програмного регулювання на підставі аналізу та оцінки експортного потенціалу регіону.

Дослідження питання оцінки використання експортного потенціалу передбачає системний синтезований аналіз всіх складових даної категорії. Важливим аспектом підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції було і залишається вивчення стану розвитку окремих галузей аграрного виробництва, перспектив їх функціонування, враховуючи сучасну специфіку ринкового середовища. Окрім цього невідомою складовою модернізації аграрного сектору економіки України є подальший інтенсивний розвиток елементів ринкової інфраструктури АПК з урахуванням процесів євроінтеграції та глобалізації сучасної економіки.

На сучасному етапі функціонування вітчизняного аграрного сектору суттєво зросла роль селянських домогосподарств як суб'єкту аграрного виробництва та невід'ємної складової соціально-економічних відносин в системі сільських територій. Питома вага даної групи аграріїв у загальній структурі сільськогосподарської продукції (від 45 до 95% по різних галузевих напрямках) дозволяє розглядати селянські домогосподарства не тільки як спосіб самозайнятості сільського населення, а й потенційного учасника експортних операцій з приводу реалізації сільськогосподарської сировини. Водночас необхідно відмітити, що за сучасних умов значний відсоток виробленої продукції використовується селянами для задоволення власних продовольчих потреб, що, в свою чергу, стає на заваді їхнього подальшого розвитку як конкурентоспроможної господарської одиниці. Зазначені обставини обумовлюють актуальні питання забезпечення оптимального використання експортного потенціалу селянських домогосподарств.

Дослідження цих питань було взято за мету при виконанні підпрограми Розробка методики оцінки експортного потенціалу АПК регіону.

Кількість наукових робіт за темою дослідження 50 загальним обсягом 49,477 др. арк., у тому числі 10,42 др. арк. - у фахових виданнях, 3,257 др. арк. - тези конференцій.

Звіт про наукову роботу розміщується на 47 сторінках, має 1 додаток (перелік наукових робіт, які опубліковані за результатами науково-дослідної роботи).

1 ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, 2 ОСОБИСТІ СЕЛЯНСЬКІ ГОСПОДАРСТВА, 3 ІНВЕСТУВАННЯ, 4 ЕКСПОРТ, 5 ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, 6 ІМПОРТ, 7 ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНЕ САЛЬДО.

ЗМІСТ

<u>Вступ</u>	6
<u>Програма досліджень</u>	7
<u>Методика досліджень</u>	8
<u>Результати</u>	9
<u>Висновки</u>	33
<u>Перелік посилань</u>	35
<u>Додаток</u>	37
<u>Додаток А. Перелік наукових робіт, які опубліковані за результатами науково-дослідної роботи</u>	

Вступ

Однією з проблем світової економіки є проблема недостатньої конкурентоспроможності країн. Національна економіка України не є винятком, адже саме одну з найважливіших ролей у забезпеченні стабільного розвитку конкуренції держави відіграє позитивна динаміка сукупності макропоказників, яка є вагомим джерелом ефективного позиціонування країни на міжнародних ринках. Тому забезпечення високого рівня конкурентоспроможності України залишається питанням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать зовнішньоекономічна динаміка, ефективність використання експортного потенціалу, можливості модернізації на цій основі національної економіки.

В контексті міжнародної економіки важливим предметом дослідження є зовнішня торгівля та експортно-імпорتنі операції. Водночас у сфері агропромислового комплексу України досить актуальною тематикою для дослідження є аналіз товарно-експортної структури сільськогосподарської та продовольчої продукції, оскільки являється необхідною умовою для розробки раціональної стратегії нарощування експортного потенціалу України на світовому ринку аграрно-продовольчої продукції.

Функціонування сільськогосподарського виробництва в умовах постреформаційного етапу розвитку вітчизняного АПК проходить за наявності певної сукупності проблем, вирішення яких має суттєво підвищити рівень розвитку даного сектору економіки України.

Надзвичайно важливим в цьому аспекті є аналіз галузевої специфіки складових АПК з метою вивчення особливостей стану виробничого процесу, системи реалізації продукції, а також визначення заходів, що мають сприяти більш ефективному розвитку галузей.

Не менш актуальним є питання оптимізації використання ресурсного потенціалу в сфері агропромислового виробництва. В цьому зв'язку важливим є комплексне вивчення даної складової економічного механізму, що передбачає теоретичне дослідження категорії “потенціал”, аналіз шляхів оптимізації використання трудових ресурсів, а також активне застосування концепції та методології логістики.

Вивчення зазначених вище складових експортного потенціалу АПК з урахуванням перспектив євроінтеграції та глобалізації вітчизняної економіки є *метою досліджень* науковців відділення.

Об'єктом дослідження є виробничо-господарська діяльність суб'єктів аграрного виробництва на рівні регіону.

Предметом дослідження є процеси, що забезпечують ефективний розвиток експортного потенціалу регіональних суб'єктів аграрного виробництва.

Програма досліджень

1. Визначення сучасного стану та перспектив розвитку експортного потенціалу регіону

2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Методологічною основою дослідження є діалектичний та абстрактно-логічний (теоретичні та методичні узагальнення конкурентоспроможності національної економіки у міжнародному ринковому середовищі), економіко-статистичний і розрахунково-конструктивний (при визначенні динаміки макропоказників конкурентоздатності країни), методи визначення порівняльних (компаративних) переваг зовнішньої торгівлі.

2.2. Для збору інформації, одержання й обробки результатів дослідження було використано систему методів наукового дослідження, а саме: прийомів аналітичного дослідження, що ґрунтуються на логічному аналізі процесів і тенденцій, дозволило зробити висновки по результатах дослідження. Узагальнення теоретичних засад і формулювання висновків зроблено з використанням прийомів абстрактно-логічного методу, а також методів індукції та дедукції, аналогії та співставлення.

2.3 В процесі дослідження використовувалися наступні наукові методи пізнання: аналізу і синтезу - для деталізації об'єкту дослідження, порівняння - для співставлення фактивних даних за окремі періоди, середніх та відносних - величин - для визначення рівня ефективності соціально-економічних процесів, SWOT-аналіз -для визначення переліку факторів найбільшого впливу на проект підприємств овоче продуктового підкомплексу.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1 Теоретичні аспекти дослідження експортного потенціалу.

Слід відмітити, що дефініція «експортний потенціал» має декілька тлумачень, обумовлених характером наукових підходів та специфікою об'єкту дослідження, масштабом діяльності, галузевим напрямком та ін. Поняття «потенціал» трактується як сукупність можливостей, наявних сил, запасів та засобів, що можуть бути використані.

О.В. Черниш та А.Д. Пирожкова виділяють наступні наукові підходи до визначення поняття «експортний потенціал»:

1. Системно-структурний. Експортний потенціал розглядається як складова економічного потенціалу підприємства.

2. Ресурсний. Експортний потенціал являє собою сукупність ресурсів, які підприємство здатне використовувати для виробництва експортної продукції.

3. Функціональний. Експортний потенціал розглядається як спосіб реалізації функції підприємства насичення іноземного ринку.

4. Компаративний. Експортний потенціал являє собою сукупність можливостей підприємства створювати продукцію, що має порівняльні переваги відносно аналогічних інших товарів та послуг.

На думку Л.Т. Гораль та В.І. Шийко, наявність експортного потенціалу спостерігається як нарівні окремого суб'єкта господарювання, так і в масштабі регіону та національної економіки, що обумовлюється взаємопов'язаністю розвитку підприємств, галузей та економіки країни в цілому, так і взаємопов'язаності експорту продукції та рівня експортного потенціалу.

Даний висновок дозволяє стверджувати про наявність експортного потенціалу у селянських домогосподарств, особливо в тій частині, яка постійно здійснює свою діяльність на товарних засадах, але на даний момент поки що позбавлена можливості реалізовувати власну продукцію на експорт. Таким чином ми бачимо, що дефініція «експортний потенціал», з одного боку, має інтегруючий характер, поєднуючи в собі окремі властивості суб'єкту господарювання, пов'язані із вмінням успішно здійснювати конкурентоспроможну підприємницьку діяльність. При цьому експортний вектор розвитку передбачає необхідність відповідності умов та результатів виробничої діяльності існуючим нормам та стандартам.

Експортний потенціал притаманний економічним суб'єктам усіх рівнів – підприємство, галузь, регіон країни, національна економіка, угруповання кількох держав, які реалізують цей потенціал завдяки розвитку зовнішньої торгівлі. Тобто експортний потенціал країни складається з експортних потенціалів окремих галузей, а експортний потенціал галузі – з експортних потенціалів окремих підпри-

емств. Загальна структура експортного потенціалу країни наведена на рис.

Рис. 1.1 Формування експортного потенціалу країни [4]

Розрізняють дві групи чинників, що впливають на формування експортного потенціалу країни: внутрішні та зовнішні [5].

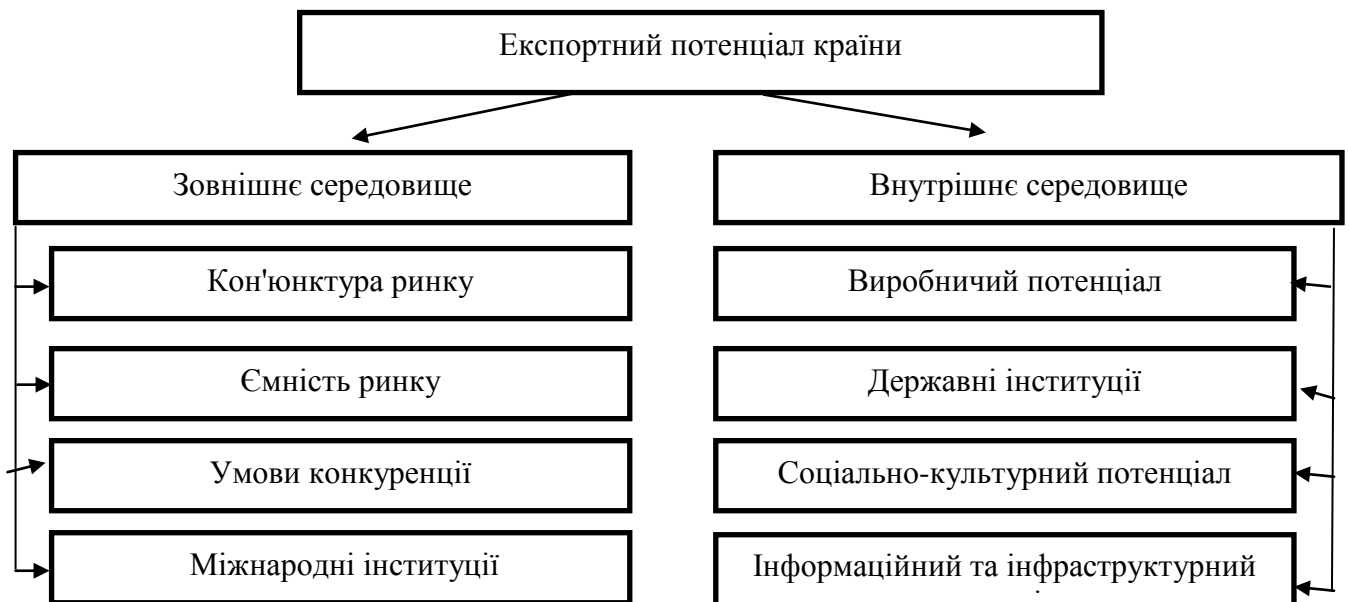

Рис. 1.2 Чинники формування експортного потенціалу України [10,13]

Розглянувши сутність експортного потенціалу, підходи до його визначення та чинники, що впливають на його формування, можна стверджувати, що він реалізується у фактичному обсязі зовнішньої торгівлі, в якій проявляються конкурентні переваги національної економіки. Водночас експортний потенціал і зовнішня торгівля є інструментами просування національних інтересів у масштабах світового господарства та індикаторами конкурентоспроможності продукції на світовому ринку.

Однією з головних проблем, що стають на заваді експортоорієнтованого розвитку селянських домогосподарств є низький рівень їхньої консолідації, намагання переважної більшості селян самостійно вирішувати власні організаційно-економічні питання, пов'язані із техніко-технологічним забезпеченням, а також налагодженням стабільної реалізації вирощеної продукції за умов їхньої конкурентоспроможності. Діалектичний характер даного питання полягає в тому, що вирішувати його самотужки для селянського домогосподарства можливо лише шля-

хом своєї трансформації і набуття статусу юридичної особи (приватний підприємець або фермер).

За умови збереження свого статусу як неофіційного підприємця (що не сплачує відповідні податки) умовою конкурентоспроможного розвитку є створення міжгосподарських об'єднань формального чи неформального типів, в межах яких за рахунок налагодження взаємовигідної співпраці можливим є оптимізація використання трудових та земельних ресурсів, а також формування системи організаційно-економічних відносин, спрямованих на усунення збутової проблеми для суб'єктів дрібнотоварного сектору аграрного виробництва.

Специфіка забезпечення ефективного використання експортного потенціалу селянських домогосподарств значною мірою обумовлюється подвійною природою даного сегменту аграрного виробництва, необхідністю врахування соціальних аспектів життєдіяльності селянської родини як форми та способу забезпечення матеріальних та духовних потреб осіб, що її формують. При цьому необхідно відмітити, що процес самовдосконалення, який є невід'ємною складовою та розвитку селянської родини як соціально-економічної одиниці в свою чергу має властивість впливати на окремі елементи експортного потенціалу, зокрема кадрове забезпечення. Також важливою складовою успішної реалізації експортного потенціалу малих форм аграрного виробництва, особливо таких, що використовують виключно власні трудові та земельні ресурси, є наявність відповідного організаційного забезпечення, обумовленого неможливістю самостійного виходу на зовнішній ринок.

Таким чином, функціонування селянських домогосподарств відбувається одночасно в двох аспектах: соціальному, який передбачає забезпечення задоволення потреб членів родини, та економічному, що обумовлює необхідність повного відшкодування затрачених ресурсів. Приймаючи до уваги специфіку здійснення економічної діяльності в селянських домогосподарствах, особливо в господарствах споживчо-товарної та споживчої груп, доцільно, на нашу думку, використовувати поняття «внутрішній експорт» та «зовнішній експорт» [Рис. 1].

Функціонування переважної більшості даного типу виробників обмежене регіоном проживання селянської родини, а обраний напрям виробничої діяльності обумовлюється особистими потребами (споживчі господарства) та наявністю і активністю місцевих логістичних центрів (споживчо-товарні та товарні господарства). Аналізуючи стан та перспективи діяльності зазначених груп аграріїв, доцільно в даному аспекті використовувати термін «внутрішній експорт», маючи на увазі спроможність (або відсутність) конкретного господарства до реалізації виробленої продукції, товарів та послуг на загальнонаціональному рівні.

Здійснюють внутрішній експорт переважно господарства товарної групи, оскільки мають можливість максимально сконцентрувати власний ресурсний потенціал на веденні самостійної виробничо-господарської діяльності. Більшість таких схем передбачає виробництво окремих видів сільськогосподарської продукції (переважно в галузі рослинництва), районованих в масштабі конкретного регіону, що дозволяють отримувати максимальний ефект від затрат матеріально-технічних, трудових, фінансових та земельних ресурсів. В подальшому селянин здійснює реалізацію кінцевому споживачу на оптових та дрібнооптових ринках

інших областей, отримуючи вигоду у вигляді переважно диференційної ренти І (сприятливі природно-кліматичні умови). Практичним прикладом даної ситуації в масштабі вітчизняного аграрного виробництва є діяльність представників дрібно-товарного сектору в галузях садівництва та картоплярства, де активність сільсько-господарських підприємств та фермерських господарств практично не спостерігається.

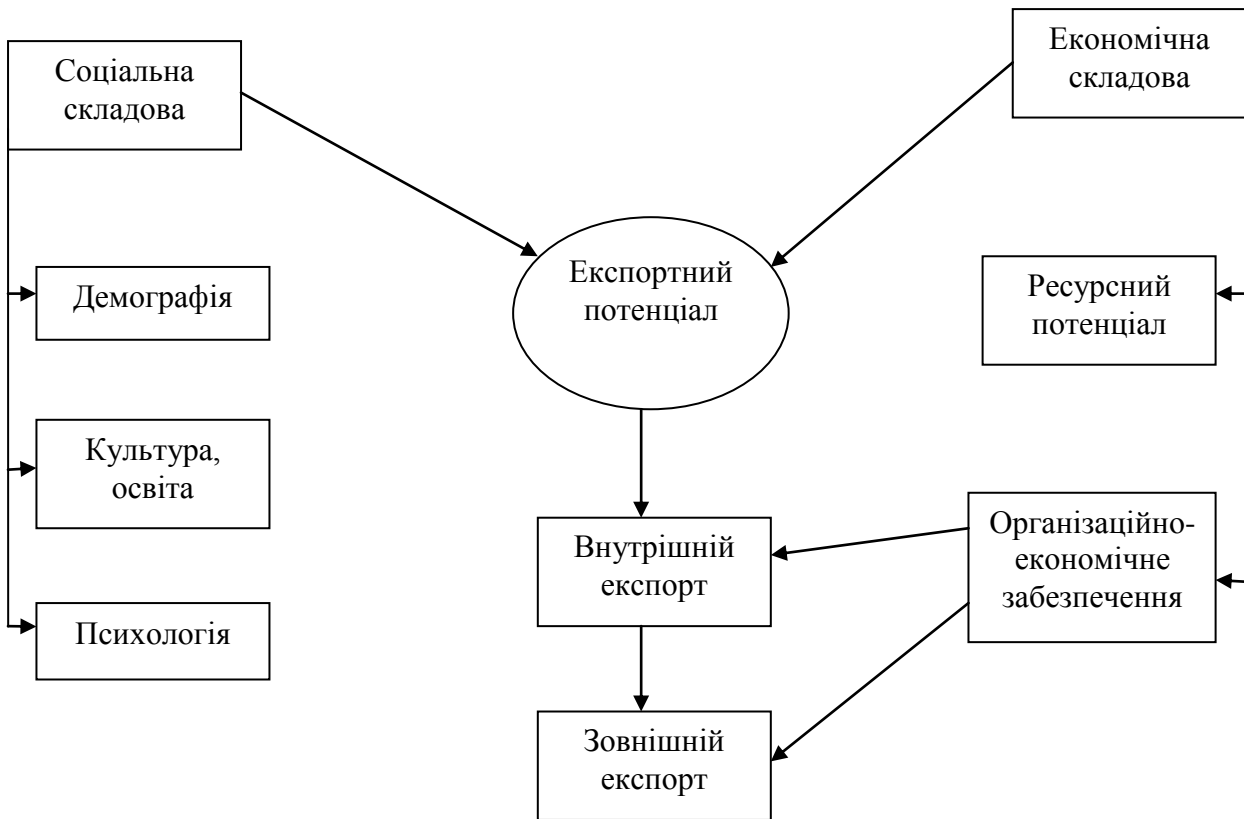

Рис. 1 – Складові експортного потенціалу селянських домогосподарств*

*Авторська розробка

У першому випадку аграрії Сумської, Полтавської областей за рахунок сприятливих природно-кліматичних умов отримують можливість досягати значно вищих врожаїв, ніж селяни господарств зон Степу та Лісостепу, особливо враховуючи практичну ліквідацію централізованої системи зрошення сільськогосподарських земель та зміни температурного режиму у згаданих регіонах. Як результат, продукція, що імпортується із вказаних областей, є значно дешевшою (хоча і дещо поступається харчовими якостями) та користується стабільним попитом. У випадку садівництва селяни Степової зони взагалі не відчувають конкурентного тиску з боку господарств інших областей на ринку черешні, персику тощо, конкуруючи лише між собою на місцевих ринках у боротьбі за перекупників. В цьому аспекті здійснення внутрішнього експорту дозволяє селянським домогосподарствам ефективно функціонувати згідно принципів товарного виробництва, уникаючи юридичного оформлення.

Таким чином селянські домогосподарства товарної групи за сучасних умов спроможні самостійно функціонувати в режимі внутрішнього експорту, задоволь-

няючи продовольчі потреби споживачів інших регіонів. В цьому аспекті питання стимулювання зовнішньо орієнтованого експортного вектору розвитку для даних представників дрібнотоварного сектору аграрного виробництва, на нашу думку, є особливо актуальними, оскільки дозволяють вирішувати декілька питань:

1. Підвищення рівня добробуту осіб, зайнятих в аграрному бізнесі, заснованому на сімейній формі господарювання, що, в свою чергу, сприятиме зростанню привабливості даної галузі серед економічно активних груп населення, а також прискорить процес еволюційної трансформації споживчих господарств та споживчо-товарні та товарні.
2. Необхідність ведення економічної діяльності на принципах конкурентоспроможності у відповідності до вимог євро стандартів вимагатимуть від вітчизняних аграріїв не тільки належного техніко-технологічного забезпечення виробничого процесу, а й відповідних професійних компетенцій в сфері міжгосподарського будівництва, об'єктивної оцінки ефективності витрачених ресурсів, як майнових і фінансових, так і трудових.
3. Остання обставина передбачає наявність активної співпраці аграріїв із представниками науково-навчальних центрів, а також інтеграцію в соціально-економічні процеси на рівні місцевих громад, що, в свою чергу сприятиме зростанню підтримки з боку регіональних державних інститутів.

Як бачимо, селянські домогосподарства мають реальними можливостями для самостійного виходу на світовий ринок сільськогосподарської продукції шляхом формування стабільно функціонуючих міжгосподарських утворень кооперативно-корпоративного типів. Водночас обов'язковою умовою забезпечення експортоорієнтованого розвитку селянських домогосподарств є наявність чіткої та виваженої системи заходів з боку державних інститутів, спрямованих на адаптацію представників дрібнотоварного сектору аграрного виробництва до відповідних вимог ведення економічної діяльності.

3.2 Визначення факторів впливу на експортний потенціал

Аналіз структури експорту продукції та послуг по Україні надасть можливість виявити, по-перше, їх види, які мають найбільший попит на світовому ринку товарів та послуг та, навпаки, ті види, попит на які є невисоким. І, по-друге, виявити перспективні резерви зростання цього попиту. Структура відповідного імпорту демонструє рівень самозабезпечення країни, тобто відносну картину щодо того, які продукти сировинно-виробничі потужності країни не дозволяють виробити та надати потрібні послуги в достатній кількості для задоволення власних потреб сьогодні та на ближчу перспективу, а також в певній мірі демонструє рівень конкурентоспроможності на світовому ринку товарів та послуг.

В Україні зазвичай експортно-імпортний обсяг товарів досліджують за стандартною класифікацією, яка включає 21 розділ, перші чотири з яких відносяться до продукції сфери АПК. Водночас структуру експорту та імпорту товарів можна аналізувати за скороченим варіантом у відповідності з Міжнародною стандарт-

ною торговою класифікацією (МСТК). Вона містить значно меншу кількість товарних груп [12].

Отже, аналіз структури експорту товарів засвідчив, що найбільшу питому вагу протягом 2016-2017 років займали промислові товари, а також харчові продукти, живі тварини, напої, тютюн. Середня питома вага за аналізований період в загальному обсязі експорту товарів по цим двом товарним категоріям становила 27,2% та 26,4% відповідно. В грошовому виразі експорт промислових товарів склав 11815,7 млн. дол., продовольчої групи - 11125,3 млн. дол. (2017 рік), що на 19,9% та 13,6% більше за попередній 2016 рік. Найменшу питому вагу в загальному обсязі експорту товарів протягом цього періоду займали мінеральне паливо, мастила і аналогічні матеріали (1,5%) та товари і операції, не включені в інші категорії МСТК (0,45%). Водночас інформація по структурі імпорту товарів відображує найвищу питому його вагу в загальному обсязі імпорту товарів України по групам «Машинне і транспортне устаткування» та «Мінеральне паливо, мастила та аналогічні матеріали» (відповідно 28,0% та 21,8% в середньому за 2016-2017 роки). Вартісні обсяги імпорту товарів в 2017 році по цим групам становили відповідно 14123,1 млн. дол. та 11699,4 млн. дол., що на 30,4% та 49,05% більше за попередній рік. Найменшу питому вагу в загальному обсязі імпорту товарів в 2016-2017 роках займають тваринні і рослинні олії, жири і воски (0,55%), що пояснюється високим рівнем самозабезпечення країни даними видами продукції та відносним розвитком олійно-переробної галузі.

Отже, по ведучим товарним категоріям як і в контексті експорту, так і імпорту спостерігається тенденція до активізації зовнішньоторговельної діяльності України. Це положення не відноситься до товарів та операцій, не включених в інші категорії МСТК, оскільки показники експорту, імпорту та їх питомої ваги знаходяться на відносно низькому рівні.

В контексті експорту послуг найбільш всього Україна реалізує транспортні послуги, загальна вартість яких в 2017 році склала 5861405,6 тис. дол., що на 10,6% більше, ніж в 2016 році. Середня питома вага експорту цих послуг в загальному експорті послуг України за 2016-2017 роки склала аж 54,2%. На другому місці йдуть послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, а також послуги з переробки матеріальних ресурсів (16,5% та 12,3% відповідно), але експортна вартість їх набагато менше - 1760794,6 тис. дол. та 1419720,3 тис. дол. відповідно по кожній групі. Найменш всього Україна експортує державні урядові послуги, послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги, послуги роялті і інші, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, а також послуги, пов'язані зі страхуванням та фінансовою діяльністю. Середня питома вага експорту таких послуг не досягає і 1,0% в загальному обсязі експорту послуг з України, а вартість коливається від 3812,9 до 74211,7 тис. дол. Найвищі обсяги імпорту послуг в Україну спостерігаються по категоріям «Державні і урядові послуги» та «Транспортні послуги». Їх середня питома вага за два аналізовані роки склала 22,2% та 20,4% відповідно, а імпортна вартість в 2017 році - 1055271,3 тис. дол. та 1213073,6 тис. дол. Проте, якщо по останній групі спостерігається зростання цієї вартості відносно попереднього року на 22,6%, то по урядовим послугам, навпаки, - зменшення на 20,8%. Найменш всього Україна потре-

бує імпорту послуг з переробки матеріальних ресурсів, а також послуг приватним особам, культурних та рекреаційних послуг (не більше 0,2% із загального обсягу імпорту послуг в середньому за два останні роки).

Проведемо кількісний аналіз експорту України за допомогою програмного забезпечення EViews. Використаємо дані Державного управління статистики та Міністерства фінансів України за період з 2006 по 2017 роки (табл. 3.1).

Проведемо регресійний аналіз експорту для з'ясування ступеня впливу обраних факторів. Для оцінки параметрів рівняння множинної регресії застосуємо метод найменших квадратів (Least Squares), тому що це дасть змогу отримати такі оцінки параметрів, за яких сума квадратів відхилень фактичних значень результативної ознаки від розрахункових (теоретичних) мінімальна.

Таблиця 3.1

Вихідні дані для регресійної моделі

Рік	Експорт, млн. грн	Номінальний ВВП, млн. грн	Вивізне мито, млн. грн	Прямі іноземні інвестиції, млн. грн	Середній обмінний курс 1 дол., грн.
	у	х1	х2	х3	х4
2006	253707	544153	1112	16890	5,05
2007	323205	720731	299	21607,3	5,05
2008	444859	948056	364,8	29542,7	5,26
2009	423564	913345	272,7	35616,4	7,79
2010	549365	1082569	294,8	40053	7,93
2011	707953	1316600	1311,3	44806	8,07
2012	717347	1408889	200,8	50333,9	8,02
2013	681899	1454931	77,9	55296,8	7,93
2014	770121	1566728	220,1	57056,4	11,89
2015	1044541	1979458	201,7	45744,8	21,84
2016	1174625	2383182	613,2	3268,0	25,53
2017	1430230	2982920	643,5	2202,0	26,60

Джерело: складено автором за даними Державного управління статистики та Міністерства фінансів України

Після введення даних в програмний продукт проводимо перевірку стаціонарності обраних рядів за тестом Дікі-Фуллера (Augmented Dikey-Fuller test statistic). Всі ряди даних моделі є стаціонарними, оскільки значення t-Statistic за кожним обраним параметром більше значення Test criterial values. Розрахункове значення t-статистики перевищує критичні значення на 5% рівні значущості по всіх змінних, тому нульову гіпотезу про нестаціонарність рядів приймаємо. Проведені роз-

рахунки із застосуванням математичної моделі в програмному продукті показав, що модель є адекватною та з високим показником коефіцієнта детермінації

Оцінимо статистичну значущість прогнозного рівняння. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,996861 > 0,7$ що свідчить про значний вплив незалежних змінних на залежну змінну (99%).

Дана модель є адекватною, оскільки Prob (F-statistic) є меншим за значення 0,05 (1- α)

Отримане рівняння моделі має вигляд:

$$Y = 0.432694234056 * X1 + 54.3934987048 * X2 + 1.97948523103 * X3 + 7675.1524545 * X4 - 95715.3454701$$

Dependent Variable: Y
Method: Least Squares
Date: 11/19/18 Time: 19:33
Sample: 2006 2017
Included observations: 12

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
X1	0.432694	0.033246	13.01474	0.0000
X2	54.39350	21.76237	2.499429	0.0410
X3	1.979485	0.526291	3.761197	0.0071
X4	7675.152	3129.883	2.452217	0.0440
C	-95715.35	32338.71	-2.959777	0.0211
R-squared	0.996861	Mean dependent var		710118.0
Adjusted R-squared	0.995068	S.D. dependent var		355086.4
S.E. of regression	24937.43	Akaike info criterion		23.38046
Sum squared resid	4.35E+09	Schwarz criterion		23.58251
Log likelihood	-135.2828	Hannan-Quinn criter.		23.30566
F-statistic	555.8177	Durbin-Watson stat		2.175661
Prob(F-statistic)	0.000000			

Рис. 3.1. Модель експорту України за 2006-2017рр.

Джерело: розраховано автором.

Адекватність регресії перевіряємо за допомогою критерію Фішера F-statistic і вірогідності Prob(F-statistic). Висувається нульова гіпотеза H_0 про статистичну незначущість лінійного рівняння регресії в цілому і відсутність зв'язку між залежними змінними та незалежною змінною. Якщо Prob (F-statistic) $\geq 0,05$, тоді H_0 приймаємо. За нашими розрахунками Prob (F-statistic) = 0,000000 $< 0,05$, тому відкидаємо гіпотезу про незначущість моделі.

Значущість оцінок регресії перевіряємо за допомогою критерію Стьюдента і вірогідності Prob. Отже, на відміну від критерію Фішера, кожний коефіцієнт перевіряємо окремо. Так, за отриманими результатами (рис.1) всі коефіцієнти Prob $< 0,05$, отже, всі обрані змінні є значущими.

На рисунку 3.2 представлено графік регресії.

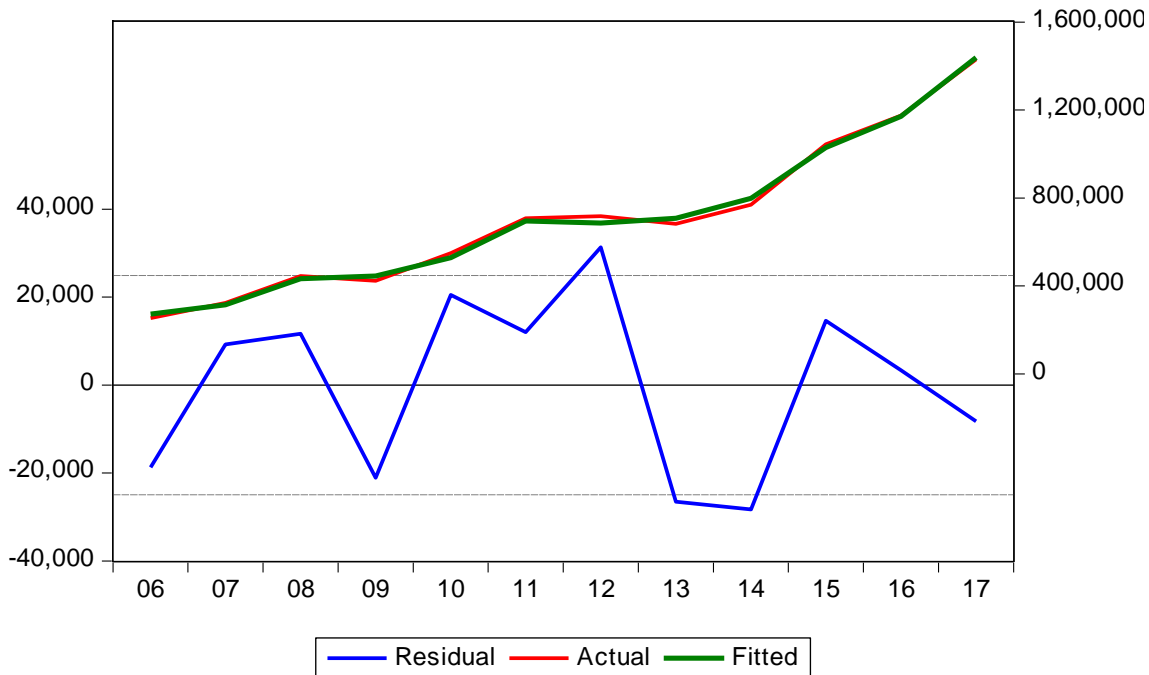

Рис.3.2 Графік регресійної моделі експорту України, 2006-2017рр.

Перевіримо отриману модель на гетероскедастичність за допомогою тесту Уайта. У відповідності до однієї з передумов методу найменших квадратів необхідно, щоб дисперсія залишків була гомоскедастичною. Це означає, що для кожного значення фактору X залишки мають одну й ту саму дисперсію. Якщо ця умова не виконується, то спостерігається гетероскедастичність. Тест Уайта застосовується в тому випадку, коли є апріорні припущення, що гетероскедастичність обумовлена залежністю дисперсії помилки від пояснювальних змінних.

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	4.086233	Prob. F(4,7)	0.0509
Obs*R-squared	8.401789	Prob. Chi-Square(4)	0.0779
Scaled explained SS	1.000396	Prob. Chi-Square(4)	0.9097

Рис. 3.3. Перевірка моделі на гетероскедастичність

За отриманими значеннями визначаємо вірогідність прийняття нульової гіпотези $\text{Probability Obs}^*R\text{-squared} = 8.401789 > 0,05$ (5%). Отже, в моделі відсутня гетероскедастичність, тобто залишки гомоскедастичні і мають постійну дисперсію.

Перевіримо модель на автокореляцію. Автокореляцією залишків моделі регресії (або випадкових помилок регресії моделі) називається кореляційна залежність між справжніми і минулими значеннями залишків.

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	1.597890	Prob. F(2,5)	0.2907
Obs*R-squared	4.679159	Prob. Chi-Square(2)	0.0964

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	0.176464	Prob. F(1,6)	0.6891
Obs*R-squared	0.342845	Prob. Chi-Square(1)	0.5582

Рис. 3.4 Перевірка моделі на автокореляцію

Для перевірки наявності в моделі автокореляції випадкових відхилень використано тест Бреуша-Годфрі для різної кількості лагів, корелограму залишків. Результати тесту Бреуша-Годфрі (рис 3.4) свідчать про відсутність автокореляції, оскільки значення Prob. Chi-Square (2) > 0,05, Prob. Chi-Square (1) > 0,05

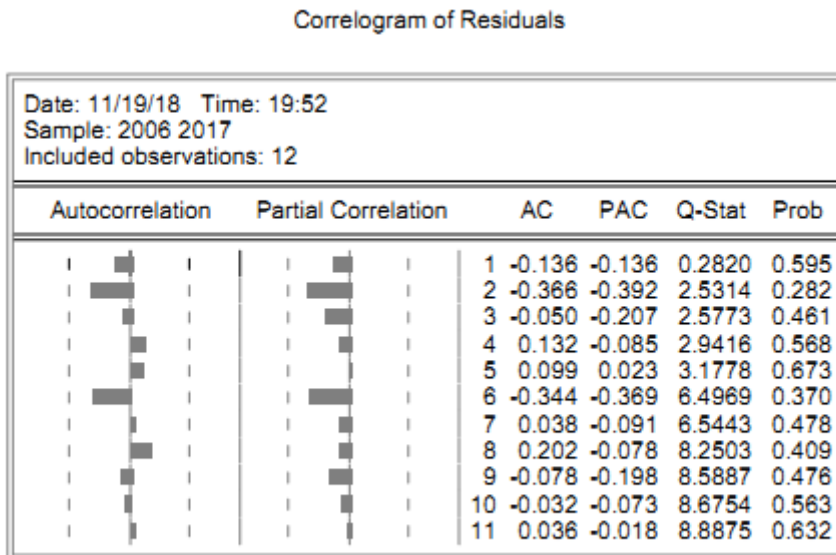

Рис. 3.5 Корелограма залишків регресійної моделі експорту України за 2006-2017рр.

Джерело: розраховано автором

Представлена корелограма (рис 3.5) дає змогу визначити наявність автокореляції. Значення P – вірогідності більше 0,05, що свідчить про відсутність автокореляції залишків моделі.

Якщо факторні ознаки різні за своєю сутністю і / або мають різні одиниці виміру, то коефіцієнти регресії при різних факторах є несумісними. Тому рівняння регресії доповнюють порівнянними показниками тісноти зв'язку фактора із результатом, що дозволяють ранжувати чинники. До них відносять: приватні коефіцієнти еластичності, β -коефіцієнти, приватні коефіцієнти кореляції.

За отриманими даними коефіцієнтів кореляції (табл. 3.2) можна визначити, що найбільш тісний зв'язок експорту спостерігається з X1 (Номінальний ВВП) X4 (Середній обмінний курс 1 дол.)

Таблиця 3.2

Матриця парних коефіцієнтів кореляції

	Y	X1	X2	X3	X4
Y	1.000000	0.994866	-0.013398	-0.269942	0.941751
X1	0.994866	1.000000	-0.035999	-0.315744	0.940263
X2	-0.013398	-0.035999	1.000000	-0.400123	0.005574
X3	-0.269942	-0.315744	-0.400123	1.000000	-0.450286
X4	0.941751	0.940263	0.005574	-0.450286	1.000000

Джерело: розраховано автором

Отже, використовуючи рівняння регресійної моделі експорту України за період 2006-2017 рр. ми можемо побудувати прогноз на 2018 рік. Так використавши середній обмінний курс 2018 року та прогнозоване значення номінального ВВП на 2018 рік, залишимо інші змінні на попередньому рівні.

$$Y_{2018} = 0.432694234056 * 3340870 + 54.3934987048 * 643,5 + 1.97948523103 * 1871,2 + 7675.1524545 * 27,06 - 95715.3454701$$

$$Y_{2018} = 1596242 \text{ млн.грн (58988,97 млн.дол.)}$$

Перевіряючи адекватність нашого прогнозу необхідно визначити, що експерти прогнозують зростання експорту в 2018 році на 12,7%. За розрахунками представленої моделі зростання експорту відбулось на 11,6%, що свідчить про її адекватність сучасним реаліям.

3.3. Сучасний стан та перспективи розвитку експортного потенціалу регіону

Згідно з принципом порівняльних переваг, країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, які вони можуть створювати з більш низькими відносними (альтернативними) витратами порівняно з іншими країнами. Причини виникнення порівняльних переваг в тих чи інших секторах економіки можуть бути пов'язані як із особливостями процесу виробництва, так і споживчими уподобаннями або зміною ринкової кон'юнктури: відмінності в забезпеченні сировинними ресурсами, різний рівень капіталоозброєності праці в країнах, відмінності в технологіях виробництва, специфіка оподаткування та практики експортного субсидування, різні кліматичні умови, національні традиції у споживанні, тенденції світової моди на певні товари тощо.

Порівняльні переваги знаходять своє відображення у відносних цінах товарів у країнах до початку міжнародної торгівлі (в ситуації закритої економіки). З появою міжнародної торгівлі відносні ціни прямують до загальносвітових цін. Цінові відмінності зникають, хоча порівняльні переваги країн залишаються. Тому в економічних дослідженнях велику популярність отримав метод виявлених порівняльних переваг, який дозволяє вирішити зазначену проблему. Цей метод оцінює сфери порівняльних переваг країни на основі структури виробництва, споживання і зовнішньої торгівлі. Передбачається, що якщо по даному товару країна володіє порівняльною перевагою, то це повинно бути виражено в експортній спеціалізації країни на даному товарі. Таким чином, порівняльне перевагу «проявляє себе в структурі торгівлі країни.

Серед методичних підходів, застосовуваних вітчизняними науковцями, ми зосередили увагу на використанні для обрахунку індексу переваг логарифмічної функції. На її основі для більш об'єктивного відображення результатів зовнішньоекономічної діяльності регіону пропонується використовувати коефіцієнт виявленої порівняльної (компаративної) переваги для регіону:

$$RCA_r = \ln \left[\frac{EX_{ik}}{IM_{ik}} \div \frac{EX_k}{IM_k} \right] \quad (3)$$

де RCA_r – коефіцієнт виявленої порівняльної переваги регіону;

EX_{ik} – експорт товару (товарної групи) i регіону k ;

EM_{ik} – імпорт товару i в регіон k ;

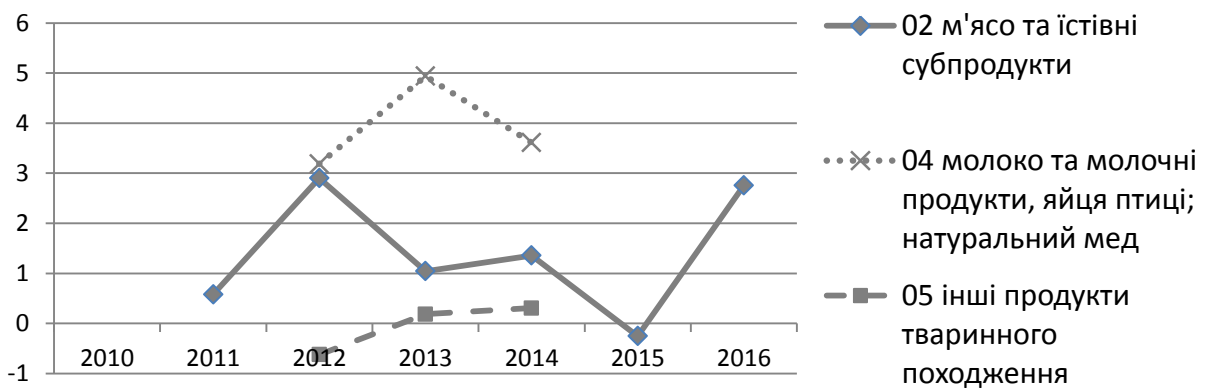
EX_k – експорт регіону k ;

IM_k – імпорт регіону k .

Якщо $RCA_r > 0$, то регіон має перевагу у зовнішній торгівлі певним товаром відносно інших регіонів країни. Якщо $RCA_r < 0$, то регіон не володіє компаративною перевагою за даним товаром / товарною групою.

Динаміка показника RCA_r за товарними позиціями класифікатора ЗЕД, які віднесені до агропродовольчої продукції, представлена на рис. 2

Графічна модель демонструє порівняльні переваги Запорізького регіону у зовнішній торгівлі зерновими культурами (10 товарна позиція II підгрупи – Продукти рослинного походження), по жирам та оліям тваринного або рослинного походження (III підгрупа), готовим продуктам із зерна (19 товарна позиція IV підгрупи – Готові харчові продукти), продуктам переробки овочів (20 позиція), залишкам та відходам харчової промисловості (23 позиція). Чотирирічний період утримання переваг був реалізований по таких позиціях як м'ясо та їстівні субпродукти (друга позиція I підгрупи – Живі тварини. продукти тваринного походження), різні харчові продукти (21 позиція IV підгрупи), алкогольні і безалкогольні напої та оцет (22 позиція цієї ж підгрупи).

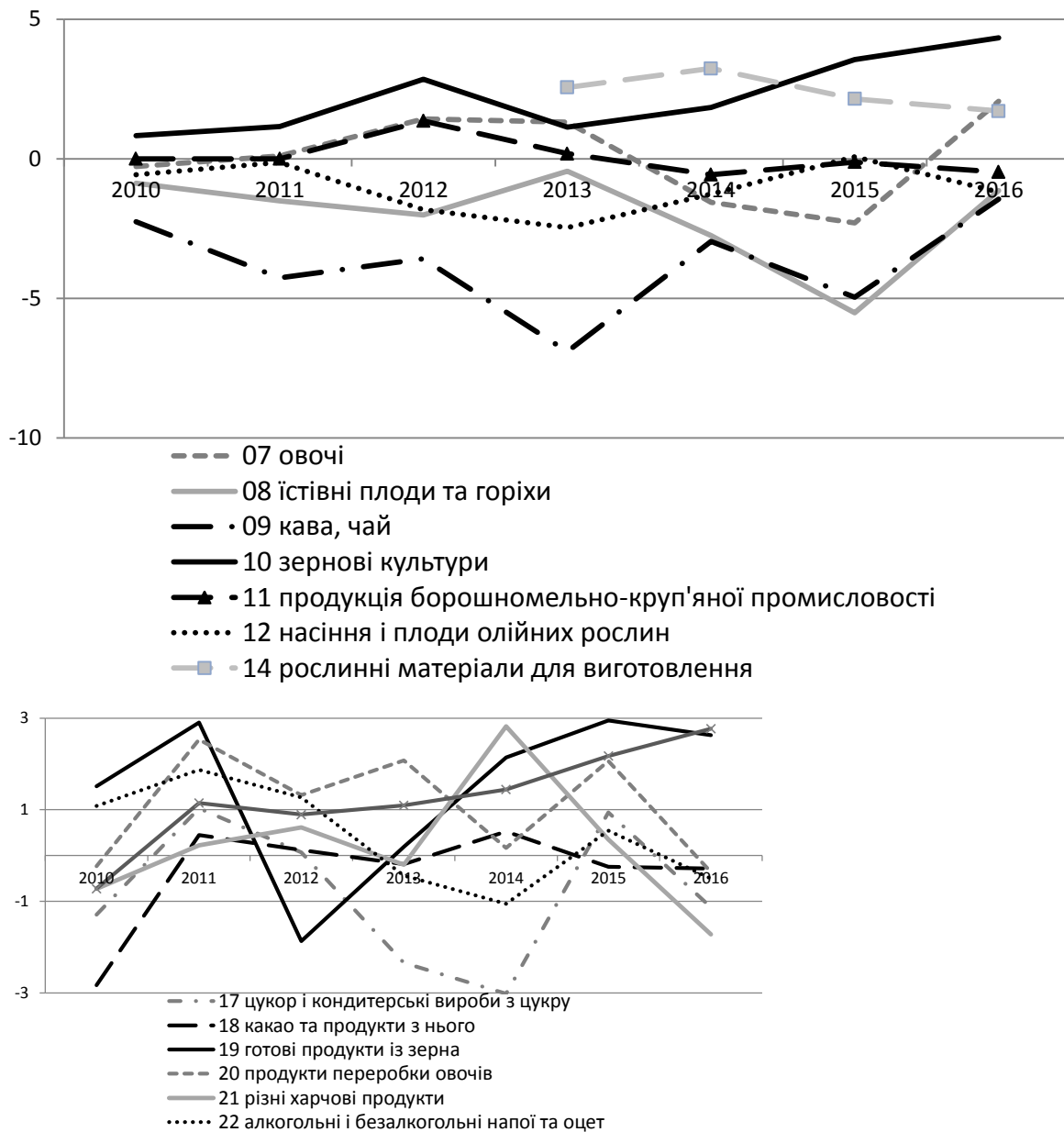

Рис. 2 Динаміка індексу RCA_r для зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією Запорізького регіону

Нестійкий характер зовнішньоекономічних регіональних переваг притаманний таким товарним позиціям: 07 «Овочі», 17 «Цукор і кондитерські вироби з цукру», 18 «Какао та продукти з нього». До товарів, за якими Запорізька область не має конкурентних переваг у зустрічній торгівлі в межах галузі, відносяться їстівні плоди та горіхи, кава, чай. Чергування зустрічної торгівлі з моно(експортом/імпортом) мало місце по таких позиціях як 04 «Молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед», 05 «Інші продукти тваринного походження», 11 «Продукція борошномельно-круп'яної промисловості», 14 «Рослинні матеріали для виготовлення».

Проведений аналіз дозволити розподілити структуру товарного експорту агропродовольчої продукції Запорізької області за значеннями показника *RCA*, за період 2010-2016 рр. Результати узагальнені у таблиці 1.

Таблиця 1

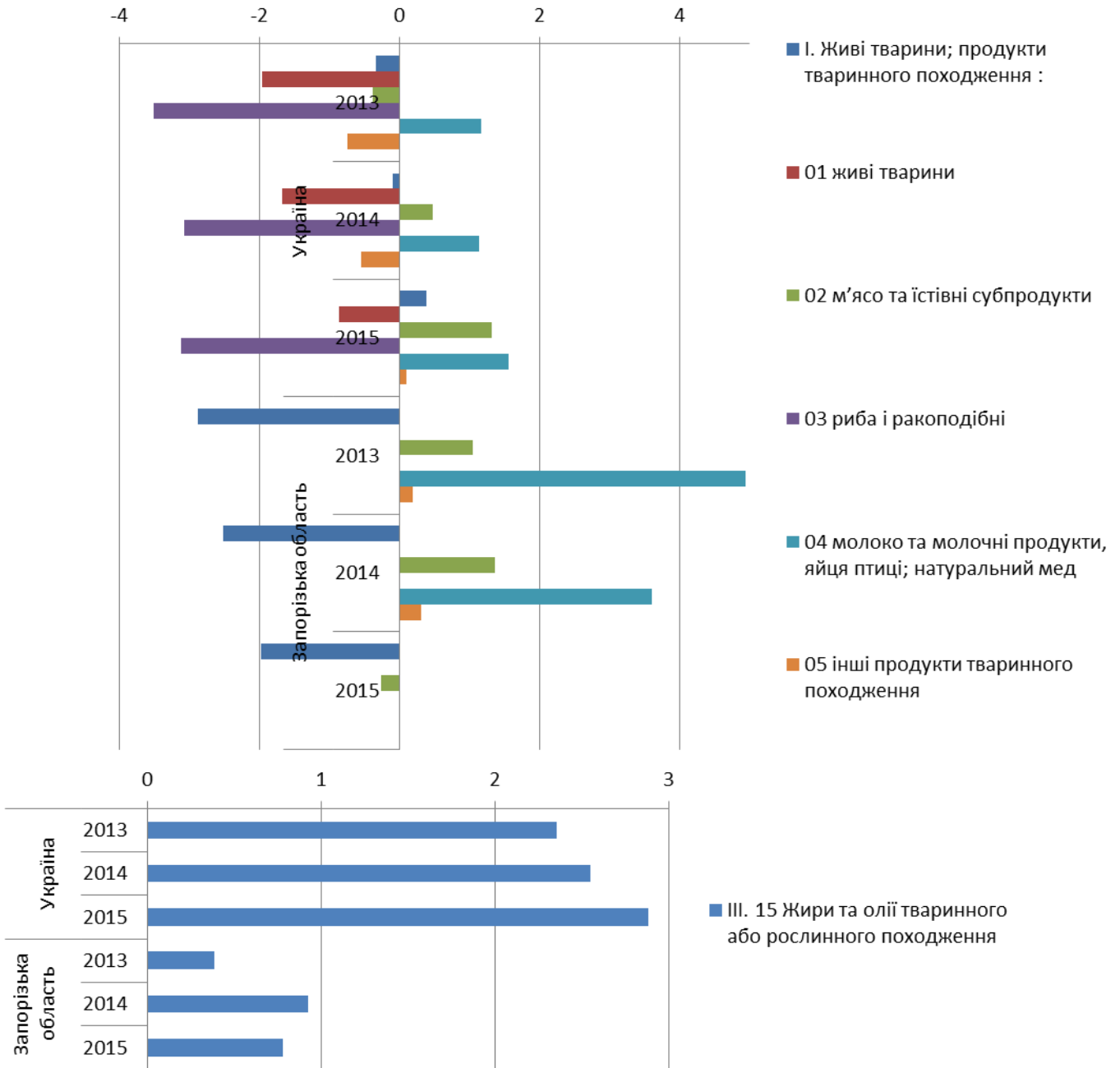
Групування агропродовольчих товарів класифікатора ЗЕД по показнику виявлених порівняльних переваг для Запорізької області

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
3 і вище	0	0	1 (04)	1 (04)	2 (04, 14)	1 (10)	1 (10)
1,0 - 3,0	3 (10, 19, 22)	6 (10, 17, 19, 20, 22, 23)	7 (02, 04, 07, 10, 11, 20, 22)	7 (0,2, 04, 07, 10, 14, 20, 23)	6 (02, 04, 10, 14, 19, 21)	5 (10, 14, 19, 20, 23)	7 (02, 07, 10, 14, 15, 19, 23)
0,01 - 0,99	1 (10)	5 (02, 07, 15, 18, 21)	5 (15, 17, 18, 21, 23)	4 (05, 11, 15, 19)	4 (05, 15, 18, 20)	5 (12, 15, 17, 21, 22)	0
менше 0	10 (07, 08, 09, 12, 15, 17, 18, 20, 21, 23)	3 (08, 09, 12)	5 (05, 08, 09, 12, 19)	7 (08, 09, 12, 17, 18, 21, 22)	7 (07, 08, 09, 11, 12, 17, 22)	6 (02, 07, 08, 09, 11, 18)	9 (08, 09, 11, 12, 17, 18, 20, 21, 22)
не визначаються	4	4	0	0	0	2	2
Кіл-ть позицій з перевагами	4	11	12	11	10	10	7
Кіл-ть позицій без переваг	10	3	5	7	7	6	9

Дане групування дозволяє виокремити короткострокові та середньострокові порівняльні переваги за певними товарними позиціями агропродовольчої продукції. Так, відносно стійку порівняльну перевагу для регіону у 4-5 річній перспективі демонструє верхній рядок таблиці для товарних позицій з більшою повторюваністю.

При аналізі даних таблиці необхідно звернути увагу на обмеження використання індексу *RCA*,; для тих товарних позицій, які у вихідних даних демонстрували відсутність експорту або імпорту, коефіцієнт не може бути розрахований. Це свідчить про однонаправленість товарних потоків (здійснення лише експорту або імпорту) або про відсутність зовнішньої торгівлі даним товаром. Для Запорізького регіону така ситуація мала місце по товарних позиціях 01 «Живі тварини», 03 «Риба і ракоподібні», 06 «Живі дерева та інші рослини», 13 «Шелак природний»,

16 «Продукти з м'яса, риби», 24 «Тютюн і промислові замітники тютюну». За таких умов для аналізу необхідно застосовувати інші модифікації індексу Балласа, оскільки порівняльними перевагами у зустрічній торгівлі по цих товарах регіон не володіє. Можливість використання Балласа-індексу для порівняння даних регіону та країни в цілому по товарній групі демонструє рисунок 3.

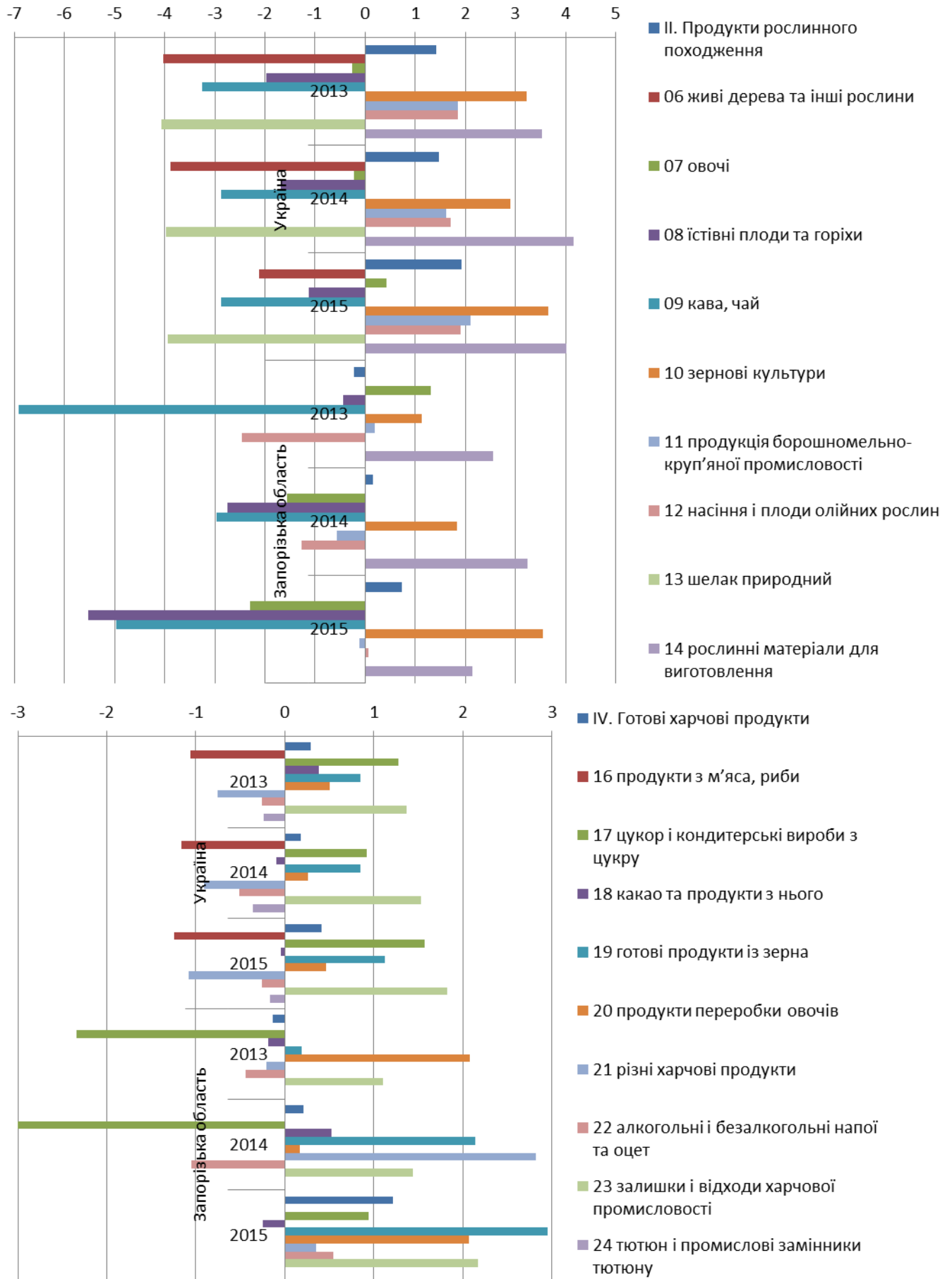

Рис. 3 Порівняльна характеристика національного та регіонального індексу RCA для агропродовольчої продукції за класи фактором товарів ЗЕД

Оскільки розраховується через логарифм, то його величина дозволяє порівнювати ефективність зовнішньоекономічних операцій на макро- та мета рівні по кожній товарній позиції, що дозволяє оцінити переваги регіону у товарному експорті або виявити «вузькі місця».

Підвищення ефективності виробництва дозволить збільшити експортний потенціал регіону.

За сучасних умов суттєво зросла роль особистих селянських господарств як складової вітчизняного аграрного виробництва, що також виконує важливі соціальні функції, являючи собою селоформуючий та селоутворюючий фактор. Водночас необхідно відмітити, що існуючі методичні підходи щодо оцінки результативності їхнього функціонування, на нашу думку, не відповідають реаліям сьогодення. Діяльність більшості селянських господарств неможливо адекватно оцінити, використовуючи традиційні показники економічної ефективності (прибуток, рентабельність і так далі) Функціонування даного типу виробництва спрямоване не на максимізацію доходу, а на задоволення власних потреб і підпорядковано не стільки економічним, скільки біологічним і соціальним законам, що визначають спектр потреб і їх еволюційну динаміку.

Згідно методики оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в особистих селянських господарствах, запропонованої Т.І. Яворською, слід розглядати не тільки обсяг виробленої продукції, але й порівнювати виручку від реалізації із усім обсягом витрат, зокрема затратами на оплату праці, нарахування на неї. За результатами розрахунків результатів виробництва продукції рослинництва в конкретному домогосподарстві, було зроблено висновки про можливість функціонування господарства, навіть за умов сплати фіксованого податку.[1, с.48]

Заслуговує на увагу методика оцінки рівня доходності особистих селянських господарств, запропонована О.Д. Балан та А.О. Ярковим, згідно з якою головним критерієм діяльності є не рівень товарності продукції, а загальний обсяг грошових надходжень. Для розрахунку доходності пропонується використовувати наступну формулу:

$$y = ((\sum \alpha + \sum x) - bn) / bn \quad [1],$$

де y - рівень доходності особистого селянського господарства;

α - середньомісячна заробітна плата (пенсія, стипендія) з розрахунку на одного власника особистого селянського господарства;

x - середньомісячні надходження від продажу виробленої в особистому селянському господарстві продукції з розрахунку на 1 особу;

b - рівень середньомісячної заробітної плати в середньому по регіону;

n - кількість працездатних членів особистого селянського господарства[2, с.13].

За результатами розрахунку, значення коефіцієнта доходності, на думку авторів методики, дозволить характеризувати діяльність господарства як підприємницьку та прогнозувати перспективи перетворення підприємницьких домогосподарств у сільськогосподарські підприємства фермерського типу. Ми не можемо погодитися із таким трактуванням, оскільки, по-перше, діяльність усіх особистих

селянських господарств є по суті підприємницькою, тому що всі вони функціонують в умовах невизначеності і створюють продукцію самостійно на свій ризик. По-друге, за сучасних умов сформувався певний прошарок землевласників, які використовують ділянки не з метою отримання грошового доходу, оскільки рівень надходжень за іншими джерелами їх задовольняє. Господарська діяльність таких домогосподарств не завжди може бути визнана селянською. По-третє, загальний обсяг доходів осіб пенсійного віку не завжди перевищує рівень середньомісячної заробітної плати по регіону. Що стосується концепції масового перетворення одноосібних господарських одиниць на фермерські господарства, то ця ідея вже довела свою практичну нездійсненність.

Науковим колективом фахівців ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААНУ під керівництвом П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка та Ю.Я. Лузана було розроблено методичку оцінку ефективності сільськогосподарського виробництва в дрібнотоварному секторі, виходячи з показника умовного валового доходу, "який визначається як різниця між виручкою від реалізації та вартістю спожитої продукції і витратами без оплати праці"[3, с.13].

Фахівцями ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААНУ під керівництвом О.М. Шпичака розроблено методичні підходи щодо оцінки витрат та доходності виробництва сільськогосподарської продукції в селянських господарствах за двома варіантами.

"І варіант - до загальних витрат включаються витрати на оплату праці, які розраховані, виходячи з фактичних затрат живої праці на виробництво одиниці продукції та середньої її оплати працівників відповідного профілю в господарствах колективних форм, а також витрати насіння, кормів, інших матеріально-технічних ресурсів за ринковими цінами придбання, а власні - по собівартості;

II варіант - в загальні витрати не включається оплата праці. Розрахунок другого варіанту, на думку розробників методички, дає можливість проаналізувати показники економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції з позиції власника приватного господарства, для якого, насамперед, важливо окупити матеріальні затрати"[4, с.42].

П.П. Мансуров пропонує наступні критерії оцінки ефективності діяльності селянських господарств: чистий додатковий дохід від виробництва та реалізації, загальний обсяг виробленої продукції у натуральному та вартісному виразі, обсяг споживання виробленої продукції, розмір земельної ділянки, урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин, загальні затрати робочого часу, продуктивність праці [5].

Л. Овчинцева для оцінки ефективності діяльності дрібнотоварного сектору пропонує використовувати на лише показники, що відображають результати сільськогосподарського виробництва, обсяги використаних та затрачених матеріальних, трудових, земельних ресурсів, а також рівень товарності відповідних видів продукції. З метою визначення впливу виробничого процесу на подальший розвиток селянських господарств розглядається частка реалізованої продукції у загальному сімейному доході, а також частка продукції у затратах на споживання, що здійснюється родиною [6].

На нашу думку, для визначення рівня ефективності сільськогосподарського виробництва в особистих селянських господарствах доцільно застосовувати комбінований підхід, що має передбачати використання умовних показників, даних щодо виробництва, реалізації та споживання сільськогосподарської продукції, а також впливу виробничої діяльності на добробут селянської родини. Внаслідок цього для оцінки результативності діяльності особистих селянських господарств ми пропонуємо застосовувати наступну методику.

Обрання методики обумовлено наступними причинами:

1) Специфіка функціонування сільських домогосподарств, яка визначає обсяги виробництва, оцінку ступеня ефективності витрат на виробництво, виходячи із впливу його результатів на загальний розмір доходів домогосподарства.

2) Розбіжності структури витрат на виробництво в сільських домогосподарствах та сільськогосподарських підприємствах (зокрема заробітна плата), а також розбіжності в системі оподаткування. Велика частина селян є особами пенсійного віку, які користуються певними пільгами.

3) Розбіжності в системі формування доходів сільських домогосподарств та сільськогосподарських підприємств. Структура надходжень для домогосподарств може включати не тільки результати можуть включати не тільки результати господарської діяльності, пов'язаної із сільськогосподарським виробництвом, а й пенсійні виплати, доходи від нерухомості тощо.

4) Наявна звітність дозволяє адекватно оцінити ступінь ефективності сільськогосподарського виробництва в домогосподарствах в масштабі регіону, а також здійснювати певні порівняння на загальнонаціональному рівні, аналізуючи результати виробництва за окремими видами продукції (зернові, молоко тощо).

Індексна методика оцінки ефективності виробництва в особистих селянських господарствах застосовується для оцінки рівня ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах при:

- характеристиці виробництва сільськогосподарської продукції;
- порівнянні результатів виробничої діяльності особистих селянських господарств на регіональному та загальнонаціональному рівні;
- визначенні перспектив розвитку селянських господарств;
- плануванні державної політики щодо розвитку особистих селянських господарств.

1. У методиці наведені нижче поняття вживаються у наступному значенні:

Індекс загальної господарської ефективності - показник, який відображає результативність виробництва окремого виду продукції.

Індекс споживчості - показник, який відображає споживацький характер виробництва продукції для селянського господарства.

Індекс товарності - показник, який відображає товарний напрям у виробництві продукції.

Індекс виробничих витрат - показник, який відображає подальше використання продукції у сільськогосподарському виробництві.

Індекс втрат - показник, який відображає рівень втрат при зберіганні продукції.

Інші поняття, що використовуються в методиці, мають загальноприйняте значення в економічній літературі.

2. Підготовчий етап по оцінці ефективності виробництва продукції.

Для визначення рівня ефективності сільськогосподарського виробництва в селянських господарствах застосовуються наступні операції:

- збирання даних щодо доходів та витрат селянського господарства в натуральному та вартісному вигляді;
- відбір інформації на рівні регіону щодо виробництва сільськогосподарської продукції та балансу сільськогосподарської продукції по видах за 3-5 років.

З метою оцінки шляхів оптимізації сільськогосподарського виробництва в домогосподарствах застосовуються наступні операції:

- визначення факторів, що впливають на характер виробництва сільськогосподарської продукції;
- аналіз ролі сільських господарств у забезпеченні населення продовольством;
- вивчення інформації щодо способу підвищення рівня техніко-технологічного забезпечення в селянських господарствах.

3. Оцінка ефективності сільськогосподарського виробництва в особистих селянських господарствах.

3.1 Розрахунок показників ефективності виробництва.

3.1.1 Для визначення оцінки виробництва сільськогосподарської продукції проводиться розрахунок наступних показників протягом звітного періоду:

1. Урожайність ц/га (продуктивність тварин ц/гол, шт/гол)
2. Ціна реалізації одиниці продукції, грн/кг.
3. Обсяг виробництва продукції у натуральному та вартісному виразі
4. Обсяг реалізованої продукції у натуральному та вартісному виразі.

3.1.2 Для визначення результативності виробництва сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах розраховуються наступні показники:

1. Обсяг спожитої продукції в натуральному та вартісному виразі.
2. Загальна сума інших надходжень в натуральному та вартісному виразі.
3. Обсяг сільськогосподарської продукції, втраченої при зберіганні в натуральному та вартісному виразі.
4. Залишки минулих періодів та обсяги запасів.
5. Інші затрати, які не входять до переліку.
6. Обсяг продукції, витраченої на виробничі потреби.

3.2 Використання методів дослідження.

3.2.1 Для аналізу показників виробництва продукції використовується метод порівняльного аналізу. Порівнюються показники ефективності виробництва по окремих видах продукції.

3.2.2 Основою оцінки ефективності виробництва сільськогосподарського виробництва в селянських господарствах є балансовий метод, використовуючи який, прирівнюється витратна та дохідна частина в балансі відповідного виду продукції.

$$\text{Сумарні надходження} = D_1 + D_2 + D_3 + D_4 + D_5, \quad [2],$$

де D_1 - обсяг запасів на початок року

D_2 - обсяг виробленої сільськогосподарської продукції

D_3 - інші доходи

D_4 - продукція, отримана в рахунок оплати праці та орендних платежів

D_5 - продукція, куплена на ринках та в торгівельній мережі

$$\text{Сумарні витрати} = Z_1 + Z_2 + Z_3 + Z_4 + Z_5 + Z_6 \quad [3],$$

де Z_1 - обсяг продукції, витраченої та посадки та корм

Z_2 - обсяг реалізованої продукції

Z_3 - обсяг витрат на споживання

Z_4 - обсяг втрат

Z_5 - інші витрати

Z_6 - запаси

3.2.3 Для визначення факторів, що впливають на ступінь забезпеченості населення продовольством та загальний рівень добробуту селян застосовується структурний аналіз, використовуючи який визначається характер впливу на загальний обсяг доходів та витрат результатів виробництва продукції, її споживання, та інших напрямів використання на рівні домогосподарства.

3.2.4 За результатами наведених вище розрахунків розраховуються показники, що характеризують сучасний рівень розвитку виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції та перспективи розвитку селянських господарств.

Індекс загальної господарської ефективності

$$I_{ге} = (Z_2 \times V_2 + Z_3 \times V_3 + Z_4 \times V_4 + Z_5 \times V_5 + Z_6 \times V_6 + D_5 \times C_5) / (D_1 \times C_1 + D_2 \times C_2 + D_3 \times C_3 + D_4 \times C_4) \quad [4]$$

Індекс споживчості

$$I_c = (Z_3 \times V_3) / (D_1 \times C_1 + D_2 \times C_2 + D_3 \times C_3 + D_4 \times C_4) \quad [5]$$

Індекс товарності

$$I_t = (Z_2 \times V_2) / (D_1 \times C_1 + D_2 \times C_2 + D_3 \times C_3 + D_4 \times C_4) \quad [6]$$

Індекс виробничих витрат

$$I_{вв} = (Z_1 \times V_1) / (D_1 \times C_1 + D_2 \times C_2 + D_3 \times C_3 + D_4 \times C_4) \quad [7] \quad \text{Ін-}$$

декс втрат

$$I_v = (Z_4 \times V_4) / (D_1 \times C_{D1} + D_2 \times C_2 + D_3 \times C_3 + D_4 \times C_{D4}) \quad [8],$$

де V_i - вартість одиниці i -го виду продукції, C_i - ціна за одиницю i -го виду продукції.

За результатами значень розрахованих показників отримується інформація щодо мети та результативності виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції в селянських господарствах. Аналізуючи значення коефіцієнту продовольчого забезпечення отримується інформація щодо соціально-економічного значення особистих селянських господарств як складової аграрного виробництва. Використовуючи пропоновану методика, ми отримуємо можливість не тільки характеризувати рівень економічної ефективності сільгоспвиробництва в селянських господарствах, а й порівнювати показники в масштабі регіону та на загальнонаціональному рівні.

Аналізуючи рівень ефективності сільськогосподарського виробництва в селянських господарств за допомогою індексів згідно наведеної методики, розглянемо динаміку балансу по культурах, які є основним об'єктом діяльності особистих селянських господарств в сфері тваринництва, а саме, виробництво молока, м'яса, яєць. З метою виявлення загальних закономірностей у виробничій діяльності дрібнотоварного сектору аграрного виробництва, розглянемо стан та характер виробництва на рівні України та Запорізької області.

Таке порівняння дасть можливість виділити регіональні особливості галузевого розвитку у дрібнотоварному секторі. Аналізуючи динаміку показників виробництва та споживання молока, можна зробити висновок, що протягом 2013-2016рр спостерігається поступове зниження ефективності виробничої діяльності особистих селянських господарств. Причому, якщо в цілому по Україні зменшення відповідних показників спостерігається, починаючи з 2015 року і триває у 2016 році, то в господарствах регіону ці процеси спостерігаються на протязі всього періоду.

Причиною даної ситуації є загальний споживчий характер виробництва молока (для України споживчий індекс знаходиться на рівні 61%, а для Запорізької області він складає близько 58%) та скорочення рівня товарності (індекс товарності для господарств України складає близько 10%, а по Запорізькій області - 18%). В той же час в особистих селянських господарствах України спостерігається більш високий рівень використання молока для виробничих цілей (годування худоби), а також значно менший показник втрат виробленої продукції.

Таблиця 1

Показники ефективності виробництва молока в особистих селянських господарствах, %

Показник	Рік				2016 до 2013, +-
	2013	2014	2015	2016	
Україна					
$I_{зге}$	56,3	55,2	57,7	53,9	-2,4
I_c	99,9	100,2	99,9	102,5	2,6
I_T	50,0	49,8	49,0	44,7	-5,3
$I_{вв}$	7,4	7,6	7,2	7,4	0
1	2	3	4	5	6
Запорізька область					
$I_{зге}$	38,9	37	35,3	35,7	-3,2
I_c	132,5	134,6	135	139,6	7,1
I_T	72,7	75,1	79,2	73,5	0,8
$I_{вв}$	7,9	8,0	8,0	8,1	0,2

*Розраховано за даними Державної служби статистики України

Зокрема, якщо для дрібнотоварного сектору України індекс виробничих витрат в середньому складає 4% і індекс втрат 1,2%, то по Запорізькій області від-

повідні показники становлять 2,3 та 2,2%. Таким чином, ми бачимо, що виробництво молока в особистих селянських господарствах Запорізької області має приховані резерви для підвищення рівня ефективності, зокрема удосконалення системи збереження молока та його збуту.

Виробництво м'яса в особистих селянських господарствах є менш ефективним за рахунок високого споживчого рівня та скорочення товарності. Протягом аналізованого періоду споживчий індекс в дрібнотоварному секторі України зріс з 165 до 175%, тобто на 10 пунктів, а індекс товарності зменшився з 15 до 9% (табл. 2). Аналогічна динаміка простежується в особистих селянських господарствах Запорізької області, при тому, що відповідні показники 2013 року є ще більш незадовільним, ніж по Україні.

Дана ситуація є наслідком того, що в господарствах Запорізької області виробництво м'яса не носить масового характеру, переважна більшість населення зайнята в галузях рослинництва (овочівництві та садівництві). За рахунок цього коливання відповідних показників протягом аналізованого періоду є незначним. Виходом із ситуації, що склалася, має стати активізація товарного розвитку м'ясного скотарства в селянських господарствах.

Таблиця 2

Показники ефективності виробництва м'яса в особистих селянських господарствах, %

Показник	Рік				2016 до 2013, +-
	2013	2014	2015	2016	
Україна					
I _{зге}	38,4	37,4	36,8	36,1	-2,3
I _с	165,3	169,3	174,3	175,8	10,5
I _т	15,7	13,6	10,2	9,2	-6,5
I _{вв}	0,18	0,17	0,18	0,17	-0,01
Запорізька область					
I _{зге}	28,0	28,1	29,7	28	0
I _с	215,9	215,2	211,3	217,4	1,5
I _т	24,8	25	12,7	12,0	-12,8
I _{вв}	0	0	0	0	0

*Розраховано за даними Державної служби статистики України

Аналізуючи ситуацію, що склалася в особистих селянських господарствах у виробництві яєць, слід відзначити, що вона значною мірою стала результатом активного розвитку промислового птахівництва (табл. 3). Протягом досліджуваного періоду спостерігався високий рівень споживчого індексу (по господарствах України - 170%, по Запорізькій області - 250%) і найнижче з усіх показників по тваринництву значення індексу товарності (по Україні - в середньому 5%, по Запорізькій області - 8%). При цьому обсяг реалізації яєць населенням через систему ринків є відносно стабільним, що свідчить про продаж надлишків. В той же

час наявність крупних птахівницьких підприємств в якості конкурента на даному сегменті ринку призводить нас до висновку про недоцільність здійснення бізнес-проектів на базі особистих селянських господарств у відповідному галузевому напрямі. В той же час цілком імовірним є розвиток товарного виробництва яєць на базі збутового кооперативу, який має об'єднувати мешканців окремого села.

Таблиця 3

Показники ефективності виробництва яєць в особистих селянських господарствах, %

Показник	Рік				2016 до 2013, +/-
	2013	2014	2015	2016	
Україна					
I _{зге}	40,8	39,9	35,5	37	-3,8
I _с	165,1	168,9	182,8	176,7	11,6
I _т	5,5	5,4	5,7	4,2	-1,3
I _{вв}	3,9	3,9	4,0	3,9	0
Запорізька область					
I _{зге}	24,1	23,4	22,1	28,4	4,3
I _с	246,3	251,5	264,7	217,7	-28,6
I _т	8,8	9,0	8,9	0,7	-8,1
I _{вв}	7,5	7,7	7,6	5,7	-1,8

*Розраховано за даними Державної служби статистики України

Досліджено особливості застосування методичних підходів для оцінки результатів діяльності особистих селянських господарств. Обґрунтовано необхідність удосконалення існуючої методики. Запропоновано систему індексів, використання яких дозволяє здійснити системний та комплексний аналіз функціонування особистих селянських господарств в масштабі окремої галузі. Розроблену методику використано для аналізу виробничої діяльності особистих селянських господарств в галузі тваринництва. Проведено порівняльний аналіз діяльності особистих селянських господарств за даними галузевими напрямками на рівні Запорізької та України.

Висновки

1. Експортний потенціал притаманний економічним суб'єктам усіх рівнів – підприємство, галузь, регіон країни, національна економіка, угруповання кількох держав, які реалізують цей потенціал завдяки розвитку зовнішньої торгівлі. Тобто експортний потенціал країни складається з експортних потенціалів окремих галузей, а експортний потенціал галузі – з експортних потенціалів окремих підприємств.

2. Селянські домогосподарства мають реальними можливостями для самостійного виходу на світовий ринок сільськогосподарської продукції шляхом формування стабільно функціонуючих міжгосподарських утворень кооперативно-корпоративного типів. Водночас обов'язковою умовою забезпечення експортоорієнтованого розвитку селянських домогосподарств є наявність чіткої та виваженої системи заходів з боку державних інститутів, спрямованих на адаптацію представників дрібнотоварного сектору аграрного виробництва до відповідних вимог ведення економічної діяльності.

3. З'ясовано, що протягом 2010-2017 років основну частку у структурі експорту товарів займають недорогочінні метали та вироби із них, продукти рослинного походження, та машини, обладнання і інші механізми. відбулося значне зростання більшості показників товарної структури експорту України. Питома вага у загальному обсязі експорту таких товарних груп, як шкури необроблені, вироби з каменю, гіпсу та цементу, перли природні, а також оптичні апарати та прилади залишається незмінною.

4. Обґрунтовано, за результатами побудованої регресійної моделі експорту України за 2006 – 2017 рр., що, основними показниками, які визначають рівень експортного потенціалу країни, є номінальний ВВП, середній ринковий обмінний курс національної валюти, вивізне мито та прямі іноземні інвестиції в економіку України.

5. Розраховано, що зростання номінального ВВП, збільшення вивізного мита, підвищення залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України, а також підвищення середнього обмінного курсу національної валюти на 1 грн. призведе до зростання експорту на 0,43 грн., 54,39 грн. та 1,98 грн. відповідно

6. Обчислено, що за розрахунками представленої моделі прогнозується зростання експорту у 2018 році на 11,6%, яке є наближеним до оцінок експертів-економістів і свідчить про реалістичні можливості використання регресійної моделі у сучасних умовах.

7. Проведене дослідження свідчить, що аналіз порівняльних переваг на рівні регіону окремої країни на базі коефіцієнта виявленої відносної переваги дає можливість оцінити результати його зовнішньої торгівлі та охарактеризувати реалізацію експортного потенціалу окремо взятої області. Зокрема, зовнішньоекономічна діяльність Запорізького регіону, для якої об'єктом виступає агропродовольча продукція, виявила такі особливості:

- а) Стабільну порівняльну перевагу у торгівлі продукцією рослинництва регіон утримує по товарній позиції 10 «Зернові культури». Серед товарів, що переважно забезпечували регіональні переваги у зовнішній торгівлі за період 2010-2015 рр. представлені жири та олії тваринного або рос-

линного походження, готові продукти із зерна, продукти переробки овочів, залишки та відходи харчової промисловості, м'ясо та їстівні субпродукти, різні харчові продукти, алкогольні і безалкогольні напої та оцет.

- б) На короткострокову перспективу передбачається утримання Запорізькою областю компаративних переваг то товарних групах II «Продукти рослинного походження», III «Жири та олії рослинного або тваринного походження» та IV «Готові харчові продукти».
- с) Серед напрямів удосконалення товарної структури зовнішньої торгівлі регіону слід виділити:
- доцільність переорієнтації експорту на товари переробки, які потенційно здатні забезпечувати порівняльну перевагу, що підтверджується позитивним середнім значенням RCA_r за п'ятирічний період (товарні позиції 11 «Продукція борошномельно-круп'яної продукції», 15 «Жири та олії рослинного або тваринного походження», 19 «Готові продукти із зерна», 20 «Продукти переробки овочів», 21 «Різні харчові продукти», 22 «Алкогольні та безалкогольні напої та оцет»);
 - необхідність комплексного підходу до реалізації економічної політики регіону у напрямі підвищення ефективності власного виробництва овочів, оскільки регіон за наявності виробничих можливостей закупав значну кількість овочів по імпорту, внаслідок чого середнє значення RCA_r для 07 позиції є від'ємним за п'ятирічний період;
 - збереження порівняльних переваг, притаманних регіону, по товарах, виробництво яких може представляти інтерес для малого та середнього бізнесу, зокрема по товарній позиції 14 «Рослинні матеріали для виготовлення».

Перспективи подальших досліджень порівняльних переваг зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією передбачають кластерний аналіз регіонів за показником RCA_r та порівняння регіональних даних з динамікою коефіцієнта виявлених відносних переваг для України в цілому.

8. Виробництво молока в особистих селянських господарствах Запорізької області має приховані резерви для підвищення рівня ефективності, зокрема удосконалення системи збереження молока та його збуту.

9. В господарствах Запорізької області виробництво м'яса не носить масового характеру, переважна більшість населення зайнята в галузях рослинництва (овочівництві та садівництві). За рахунок цього коливання відповідних показників протягом аналізованого періоду є незначним. Виходом із ситуації, що склалася, має стати активізація товарного розвитку м'ясного скотарства в селянських господарствах.

Перелік посилань.

1. Balassa, B. Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage / B. Balassa // The Manchester School of Economic and Social Studies. – 1965. – № 33. – pp. 99–123.
2. FAO Statistical Yearbook 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.fao.org
3. FAOSTAT [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat.fao.org>
4. Ferto, I. The evolution of agri-food trade patterns in Central European countries. In Post-Communist Economies, vol. 20, 2008, no. 1, 1-10.
5. Food and agriculture organization [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.fao.org
6. Hecksher, E. F. The effect of foreign trade on the distribution of income / E/ F/ Hecksher // Economise Tidskrift, 1919. - P. 497-519
7. Ohlin B., Interregional and International Trade / B. Ohlin . Cambridge, 1933.
8. Piaskouski P. The evolution of the pattern of Polish agri-food trade on EU market // P. Piaskouski / Сельское хозяйство – проблемы и перспективы. – Гродно: ГГАУ, 2005. – С. 88–92.
9. Porter, M. The Competitive Advantage of Nations / Michael E. Porter. - New York: Free Press, 1990. - 855 pages.
10. Гайдучкий П. Невесела ейфорія зовнішньої торгівлі // Дзеркало тижня. Україна. - № 38. – 17 жовтня 2014 року [Електронний ресурс.]. – Джерело доступу: <http://gazeta.dt.ua/international/nevesela-eyforiya-zovnishnoyi-torgivli-.html>
11. Геєць В. Нестабільність та економічне зростання./В.Геєць – К.: Ін-т прогнозів., 2000. – 344 с.
12. Гончар І.А. Характер формування зовнішньої торгівлі України: статистична оцінка / І.А. Гончар, В.О. Бабірад-Лазунін // Статистика України. – 2013.– №2. – С. 16-20.
13. Горьовий В. П., Збарська А. В. Мале підприємництво: поступи розвитку, проблеми / В. П. Горьовий, А. В. Збарська [монографія]. – К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2011. – 600 с.
14. Грейсон Дж. К. мл., О’Делл К. Американський менеджмент на порозі ХХІ века / Дж.К. Грейсон мл., К. О’Делл. - М.: Экономика, 1991. – 319 с.
15. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
16. Інтерактивний огляд зовнішньої торгівлі Запорізької області у 2014 році [Електронний ресурс] – Джерело доступу: http://texty.org.ua/pg/blog/woldemar_g/read/60367/Interaktyvnyj_oglad_zovnishnoji_torgivli_Zaporizkoji_oblasti_u
17. Капиця С. Модель развития человечества и проблемы экономики/С.Капиця// Вопросы экономики. – 2000. – № 12. – С. №;– С. – 42–47.
18. Карасьова, Н.А. Компаративні переваги аграрного сектору України у міжнародній торгівлі [Текст] / Н. А. Карасьова // Інноваційна економіка. – 2016. - № 7-8 [64]- С. 46-52

19. Кернасюк, Ю. В. Глобальна кон'юнктура і перспективи розвитку українського агробізнесу / Ю. В. Кернасюк // Агробізнес сьогодні. - жовтень 2016. - №19(338) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/6352-globalna-koniunktura-i-perspektyvy-rozvytku-ukraiinskogo-agrobiznesu.html>
20. Лукінов І. Стратегія і механізм пореформеного розвитку національного АПК/І.Лукінов // Економіка АПК. – 2002.– № 8.– С. 6–10.
21. Маханьова, Ю.М. Визначення компаративних переваг експорту продукції агропромислового сектору України в умовах членства в СОТ та асоціації з ЄС [Текст] / Ю. М. Маханьова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Економічні науки. – 2014. - №5-6 (76-77). – С. 48-63
22. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т. Мельник // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 1-2 (8–9). – С. 241 – 271.
23. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень – вересень 2015 року (рейтингова оцінка) / Міністерство регіонального розвитку, будівництва і житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс] : Джерело доступу : http://www.old.minregion.gov.ua/attachments/content-attachments/5082/9_14122015.pdf
24. Офіційний сайт Головного управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua>
25. Патон Б. Науково-технологічний та інноваційний потенціал економічного розвитку України/Б.Патон // Матер. наук.-практ. конф.– К., 2003.
26. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 – [Електронний ресурс] режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1>
27. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ.. / Под ред. В.Д. Щетинина.– М.: Междунар. Отношения, 1993.– 896 с.
28. Регіони України, 2015 / Статистичний збірник – К. : Державна служба статистики України. Ч. I . - 305 с. ; Ч. II – 681 с. - [Електронний ресурс] : Джерело доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
29. Розвиток різноукладності на селі: особливості, проблеми / За ред. акад. УААН В.В. Юрчишина. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 446.
30. Статистична інформація Головного управління статистики у Запорізькій області – Джерело доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua>
31. Статистичний щорічник України за 2015 р. – Державний комітет статистики України. – Київ – 2016 р. – 394 с.
32. Ходжос Дж. Соціально-економические последствия знаний и нарастающие сложности/Дж.Ходжос // Вопросы экономики. – 2001.–№ 8.– С 44.
33. Шумпетер Й. Теория экономического развития./Й.Шумпетер – М.: Прогресс, 1983.– 453 с.
34. Яценко О.М. Розвиток експортного потенціалу аграрного сектора економіки України в умовах глобалізації / О.М. Яценко, Н.Г. Невзгляд, А.Г. Невзгляд // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3. – С. 39-48.

Додаток А
Перелік наукових робіт, які опубліковані за результатами науково-дослідної роботи

№ п/п	Назва	Характер роботи	Вихідні дані	Кількість друкованих сторінок	Прізвища авторів
1	2	3	4	5	6
Фахові публікації					
1	The small and large business interaction within national economy's gross added value reproduction in Ukraine	Друк.	Economia Copernicana Vol. 9 2018. – S. 403-417 Польща	0,6	Kalchenko S., Trusova N., Hrybova D., Biliaev S..
2	Features of the use of resource potential in peasant farms	Друк.	Baltic Journal of Economic Studies. Vol. 4 2018. S. 140-145.	0,6	Kalchenko S., Yeremenko, D., Hrybova D.
3	Debt burden of the financial system of Ukraine and countries of the Eurozone: Policy of regulating of the risks	Друк.	Espacios, №39, 2018. – S.30	0,9	N. V. Trusova, S. V. Karman, M. A. Tereshchenko, Yu. O. Prus
4	Кон'юнктурний аналіз стратегії ціноутворення: мікроекономічний аспект.	Друк.	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. Л.В. Синяєвої. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2018. –	0,5	Васильченко О.О., Кукіна Н.В.
5	Theoretical and practical aspects of inflation and anti-inflation policy	Друк.	Science and innovation: Collection of scientific articles. – Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2018. – 260 p. P. 6-11	0,6	Vasilchenko O.O. Baeva O.I. / O.O. Vasilchenko, O.I. Baeva –

6	Зовнішня торгівля України товарами і послугами та перспективи її розвитку	Друк.	Збірник наукових праць ТДАТУ. – 2018 (подано до друку)	0,5 др.арк.	Краснодєд Т.Л., Бакіна Т.В.
7	Особливості управління ризиками в логістиці зовнішньоекономічної діяльності	Друк.	Економіка і суспільство / За ред.. М.І. Стегней. – Мукачево : Мукачівський державний університет.2018 -1115 с. – С. 17-21	0,5	Васильченко О.О., Баєва О.І.
8	Экологический менеджмент как фактор обеспечения устойчивых конкурентных преимуществ украинских предприятий на внешних рынках	Друк.	Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Електронний науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». Випуск 19. Одеса. – 2018. – с. 81-84	0,9	Бакіна Т.В.
9	Фінансування аграрного сектору: синергетичний ефект стратегічного планування	Друк.	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2017. №3 (35). С. 193-202	0,5 у.д.а.	Анастасова К.А., Почерніна Н.В.
10	Структура курсу «Макроекономічна політика» у термінах результатів навчання магістрів спеціальності 051 «Економіка»	Друк.	Удосконалення освітньо-виховного процесу вищому навчальному закладі. Випуск 21 / Збірник науково-методичних праць / Таврійський державний агротехнологічний університет. - Мелітополь, 2018. – 224 с. – С. 140 – 145 с.	0,21 у.д.а.	Почерніна Н.В.
11	Добробут домогосподарств в сільській місцевості в системі цілей економічної політики регіону	Друк.	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. Л.В. Синяєвої. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2018. - № 1 (36). – 254 с. - С.13-21	0,5 у.д.а.	Почерніна Н.В.

12	Інноваційна політика в Україні: проблема цілісності на макро-рівні	Друк.	Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. Випуск 6(18) (по-дано до друку)	0,46 у.д.а.	Почерніна Н.В.
13	Теоретико-методичні засади оцінки результатів економічної діяльності селянських господарств	Друк.	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. Л.В. Синяєвої. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2018. - № 1 (36). – 254 с. - С.114-120	0,45 у.д.а.	Кальченко С.В., Кібенко К.А.
14	Концептуальні засади розвитку селянських господарств на принципах соціальної відповідальності	Друк.	Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія економічні науки). № 30(2) 2018.- С.49-53	0,45 у.д.а.	Кальченко С.В., Кібенко К.А.
15	Інституційні засади забезпечення розвитку вітчизняних селянських домогосподарств	Друк.	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. Л.В. Синяєвої. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2018. - № 1 (36). – 254 с. - С.114-120	0,45 у.д.а.	Кальченко С.В., Ніколаєвич О.В.
16	Загальні риси управління персоналом у системі менеджменту аграрного підприємства	Друк.	Економіка та держава №3, 2018. – С. 67-70	0,45 у.д.а.	Речка К.М.
17	Зміст понять і категорій економічного зростання та розвитку сільського господарства	Друк.	Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». Випуск 18, частина 3, 2018. – С.15-20.	0,45 у.д.а.	Речка К.М.

18	Узагальнення головних напрямів економічного зростання і розвитку сільського господарства у країнах із ринковою економікою	Друк.	Problems of Economy 2018, Issue 1, p7-14. 8p	0,45 у.д.а.	Речка К.М.
19	Регулювання і підтримка державою сільського господарства.	Друк.	Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії Випуск 3(15)/2018 – С. 44-49.	0,45 у.д.а.	Речка К.М.
20	Техніко-технологічна оснащеність сільського господарства як фактор його економічного зростання та розвитку	Друк.	Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 29. Частина 1.2018. – С.116-121.	0,5 у.д.а.	Речка К.М.
Тези конференцій					
21	Бізнес-потенціал екологічного туризму: перспективи розвитку для України та Європейського Союзу	Друк.	Том I збірника доповідей у вигляді статей XIV Міжнародної конференції «Стратегія якості у промисловості і освіті». Упорядники: Хохлова Т.С., Ступак Ю.О. – Дніпро-Варна, 218. – 396 с. (Болгарія)	0,1	Демко В.С.
22	Перспективи України на світовому ринку молочних десертів	друковане	Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування (сmt Кирилівка, 14-15 червня 2018 р.): збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. - м. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. – 455 с. (С. 268-271)	0,187 др.арк.	Краснодєд Т.Л.
23	Особливості відтворення людського капіталу	друковане	Актуальні проблеми розвитку галузевої економіки та логістики: матер. VI міжнарод. наук.-практ. конференції з міжнар. участю 25-26 жовтня 2018 р. / ред. кол.: О.В. Посилкіна, О.В. Літвінова, Я.Г. Онищенко. – Х.: Вид-во НФаУ, 2018. – 268 с. –	0,1	Васильченко О.О., Басва О.І.

			С. 14-17		
24	Особливості формування ціни на продукцію сільського господарства	друковане	Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія соціально-економічного розвитку АПВ Півдня України».- ТДАТУ, Мелітополь-Кирилівка, 14-15 червня 2018 р. – С. 234-237	0,1	Васильченко О.О.
25	Motive of innovative activity as a basis for innovative behavior	друковане	Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення», Бережани, 19-20 квітня 2018р. с.416-418	0,1	Bakina T. V.
26	Psychological barriers in innovation	друковане	XIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція аспірантів, молодих учених та науковців «Проблеми та перспективи розвитку економіки освіти регіону», Кременчук, 19 квітня 2018р. – С. 51-53	0,1	Bakina T. V.
27	Творческие способности персонала как фактор инновационного развития предприятия	друковане	Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегія соціально-економічного розвитку АПВ Півдня України».- ТДАТУ, Мелітополь-Кирилівка, 14-15 червня 2018 р. – С.228-231	0,1	Бакина Т.В.
28	Formation and assessment features of enterprise environmental strategy	друковане	VI Науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні проблеми розвитку галузевої економіки та логістики», Харків, 25-26 жовтня 2018р. – С. 91 - 93	0,1	Bakina T. V.
29	Умови розвитку сільського зеленого туризму в південному регіоні	електронне	Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації : тези доповідей V Міжнар. наук.-	0,1	Демко В.С.

			практ. конф., Київ, 26–27 квіт., 2018 р. / М-во освіти і науки України; М-во культури України ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв ; Київ. ун-т культури ; Ф-т готельно-ресторанного і турист. бізнесу. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. – 325		
30	Законодавче регулювання діяльності підприємств сільського зеленого туризму		Тези міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування»: зб. матер. конфер. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. – С. 242-246	0,1	Демко В.С.
31	Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні	друковане	Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи: матер.ІV Міжнар. наук.-практич. конференції (18-19 жовтня 2018 року, м. Черкаси). - Черкаси: Видавець О.М.Третяков, 2018. - 304 с.	0,1	Демко В.С.
32	Сільський зелений туризм як перспектива розвитку домогосподарств			0,1	Демко В.С.
33	Пріоритети регіональних стратегій в аспекті реалізації цілей сталого розвитку	Друковане	Економіка, фінанси та менеджмент: сучасний стан, тенденції, перспективи розвитку в Україні та світі: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 29 січня 2018 р.): у 2 ч. – Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 1. 95 с. – С. 28-30	0,17 у.д.а.	Почерніна Н.В.

34	Особливості трудової міграції сільськогосподарського населення України	Електронне	"Світ економічної науки. Випуск 1": матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції економічного спрямування. – Тернопіль.2018. 158 с. – С. 144-146	0,125 у.д.а.	Почерніна Н.В.
35	Умови життя домогосподарств Запорізької області у спектрі політики розвитку сільських територій	Друковане	Соціально-економічний розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. – 470 с. - С. 439-441	0,125 у.д.а.	Почерніна Н.В.
36	Заощадження домогосподарств як об'єкт макроекономічної політики	Друковане	Тези міжнародної науково-практичної конференції « Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування»: зб. матер. конф. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. – 455 с. – С. 290-292	0,125 у.д.а.	Почерніна Н.В.
37	Індустріальні парки як інститут активізації інноваційної діяльності регіону	Друковане	Актуальні проблеми розвитку галузевої економіки та логістики: матер. VI міжнарод. наук.-практ. конференції з міжнар. участю 25-26 жовтня 2018 р. / ред. кол.: О.В. Посилкіна, О.В. Літвінова, Я.Г. Онищенко. – Х.: Вид-во НФаУ, 2018. – 268 с. – С. 89-91	0,125 у.д.а.	Почерніна Н.В.
38	Специфіка застосування лексичних прийомів сатири в жанрі «фентезі».	Друковане	Студентські економічні студії. Збірник наукових праць. – Мелітополь. 19.03.2018. – С. 15-20	0,1 у.д.а.	Кальченко С.В.
39	Концептуальні засади розвитку селянських господарств на принципах соціальної відповідальності	Друковане	Матеріали міжнародної науково-практичної конференції . – Мелітополь, 14-15 червня 2018 р.- С.257-259	0,1 у.д.а.	Кальченко С.В.
40	Розвиток селянських	Друковане	Розвиток Європейсько-	0,1 у.д.а.	Кібенко К.А.

	господарств на засадах кооперації	ване	го простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції докторантів, молодих вчених та студентів (м. Харків 27 квітня 2018 р.) – с. 229-233.		
41	Логістичні підходи в управлінні енергетичними потоками олійножирового під комплексу	Електронне	Матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки». – Полтава, 26 жовтня 2017 р. – Ч. 1. – С.182-183.	0,125 у.д.а.	Захарченко О.Г.
42	Фактори зменшення енергоємності транспортування насіння соняшника	Електронне	Захарченко Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління». Полтава, 16–17 листопада 2017 року). – Полтава : ПУ-ЕТ, 2018. – С. 28-33	0,125 у.д.а.	Захарченко О.Г.
43	Принципи розвитку експортного потенціалу	Друковане	Тези міжнародної науково-практичної конференції « Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування»: зб. матер. конф. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. – 455 с. – С. 253-254	0,125у.д.а.	Захарченко О.Г.
44	Оцінка рівня макроекономічної безпеки України	Друковане	Тези міжнародної науково-практичної конференції « Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування»: зб. матер. конф. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітополь-	0,125у.д.а.	Карман С.В., Пристапа Т.С.

			ської міської друкарні, 2018. – 455 с. – С. 259-261		
45	Теоретичні засади економічної діяльності селянських домогосподарств	Друковане	Тези міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування»: зб. матеріалів конф. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. – 455 с. – С. 264-265	0,125у.д.а.	Кібенко К.А.
46	Аналіз кон'юнктури ринку меду	Друковане	Тези міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування»: зб. матеріалів конф. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. – 455 с. – С. 273-275	0,125у.д.а.	Кукіна Н.В.
47	Теоретичні аспекти використання ресурсного потенціалу малих форм аграрного виробництва	Друковане	Тези міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування»: зб. матеріалів конф. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. – 455 с. – С. 281-282	0,125у.д.а.	Ніколаєвич О.В.
48	Формування та розвиток експортного потенціалу ринку овочевої продукції	Друковане	Тези міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування»: зб. матеріалів конф. – Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2018. – 455 с. –	0,125у.д.а.	Попова Т.В.

			С. 288-290		
Монографії, підручники, посібники					
49	Ефективність використання енергетичних ресурсів у логістичних системах агропродовольчого комплексу: монографія	друковане фахове	Полтава.: ПУЕТ, 2018. – 185 с.	10,8	В.І. Перебийніс, О.Г.Захарченко
50	Мікроекономіка. Практикум : навчальний посібник	друковане фахове	Мелітополь : Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2018. – 457 с	25	Макаренко Т.В. Попова, О.О. Васильченко

Перелік наукових робіт:

Карман С.В.
Почерніна Н.В.
Кальченко С.В.
Речка К.М.
Бакіна Т.В.
Аксьоненко Н.В.
Приступа Т.С.
Попова Т.В.
Захарченко О.Г.
Васильченко О.О.
Краснодєд Т.Л.
Кібенко К. А.
Ніколаєвич О.В.
Мангул О.А.

Підписи завіряю:

Начальник ВК

Таврійського державного агротехнологічного університету

20 грудня 2018

Г.В.Терещенко